

Univerzita Pardubice

Fakulta filosofická

Vrchnostenský soud na panství Jilemnice na konci 18. století

Kristýna Čermáková

Bakalářská práce

2013

Prohlášení autora:

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má práva na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne považovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. 11. 2013

Kristýna Čermáková

Poděkování:

Největší dík patří vedoucímu mé bakalářské práce doc. Mgr. Jiřímu Kubešovi, Ph. D. za jeho ochotu, rady, připomínky a čas, který mi věnoval během psaní této práce. Dále pak děkuji rodině a příteli za velkou podporu a pomoc při studiu.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá vrchnostenským soudem na panství Jilemnice v letech 1786 – 1793. Popisují případy, které během uvedených let vrchnostenská kancelář řešila, ty nejzajímavější jsem detailně rozebrala. Práce vychází z knih soudních protokolů, které jsou uloženy v Státním oblastním archivu v Zámrsku. Obsahuje vývoj města Jilemnice od středověku až po sledované období, vývoj právního systému, analýzu případů a popis jednotlivých sporů. Popisem sporů chci rozšířit bádání o vývoji práva na konci 18. století.

Klíčová slova: novověk, právo, panství Jilemnice

Annotation:

This thesis deals with patrimonial court on the Jilemnice estate at the end of 18th century. I will describe all the cases, which has been resolved by the patrimonial court in this period. I will choose the most interesting of them and describe them in detail. My thesis is based on books of judicial protocols, which are preserved in state regional archive in Zámrsk. Thesis contains the history of Jilemnice up to 1800, development of law system and descriptions of individual cases.

Keywords: early modern era, law, Jilemnice estate

Obsah:

I. Úvod	1.
II. Vývoj práva v českých zemích do konce 18. Století	7.
III. Dějiny Jilemnice v raném novověku	16.
IV. Civilněprávní a trestně spory na panství Jilemnice 1786 – 1789	25.
IV. 1. Civilněprávní spory na panství Jilemnice 1786 - 1789	26.
IV. 1.1. Spory o pozůstalost	28.
IV. 1.2 Spory o dluhy.....	30.
IV. 2. Trestněprávní spory	33.
IV. 2.1 Nactiutrhačné urážky	34.
IV. 2.2 Krádeže	38.
IV. 2.3 Poškození cizího majetku	41.
V. Závěr	46.
VI. Resume	51.
VII. Seznam literatury a pramen	52.
VII. Obrazová příloha	55.

I. Úvod

V posledních letech se rozvinulo moderní kriminologické bádání, při kterém se vycházelo z právních dějin, které rozebírají právní normy. Kriminální dějiny mají blízko k sociálním dějinám a sociologii. Kromě toho, že sociální dějiny vykreslují ekonomický a sociální původ zločinu, se ale také snaží o zachycení organizačních, materiálních a personálních podmínek jeho postihu. V českém prostředí byl pracovní postup v bádání rozvinut ještě v době, kdy byla domácí historiografie oddělena od zahraničních vlivů. Ovšem od té doby jsou pokroky v této oblasti minimální. V dnešní době však stále dochází ke zpracování nových pramenů a k rozšiřování heuristického základu o nové regiony. Nové poznatky přineslo zkoumání témat, která se zabývají etnickými a náboženskými menšinami, též marginálními skupinami obyvatelstva.¹ Během posledních dvou desetiletí se největšího pokroku dosáhlo v oblasti mravnostní a sexuální tematiky.²

Nejvíce je rozebírána role svědků, důležitost udavačů v trestním řízení a také způsob, jakým šlechta urovnávala konflikty mezi obyvateli svého panství.³ Proto se historici soustředí na funkci a účinnost dobového trestního systému. Neúčinnost trestní represe si historici vysvětlují nízkou trestní aktivitou v raně novověkých trestně právních institucích a rozdíly mezi hrozícími a skutečně ukládanými tresty.⁴

Jako příklad se dají uvést sexuální delikty, knimž byla šlechta velmi tolerantní. Před soudy se často dostávaly až těhotné ženy, čekající nemanželské dítě. Za zločin se nepovažovalo sexuální chování, nýbrž jeho společenské následky. Za prohřešek cizoložství se soud většinou uchýlil k trestu peněžité pokuty, ránám karabáčem, vězení či nuceným pracím v délce několika dní.⁵

S rozvojem moderní kriminologie se vyvinuly i modernizační teorie, v polovině 90. let historické výzkumy pracovaly s konceptem sociální disciplinace, se kterou v 60. letech 20. století přišel historik Gerhard Oestreich. Pomocí této teorie se pokusil objasnit vývoj západní společnosti v raném novověku. Nebyl první, kdo se snažil vysvětlit přechod od zemědělské

¹ MATLAS, Pavel. *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 291 - 293. A mnoho studií Pavla Matlase či Jaroslava Dibelky.

² O sexuálních deliktech FRANCEK, Jindřich. *Zločin a sex v českých dějinách*. 3.vyd. Praha: Rybka Publishers, 2003.

³ MATLAS, P. *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*, s. 292 – 294.

⁴ Tamtéž, s. 295.

⁵ MATLAS, Pavel, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17. – 18. století*, Praha 2011, s. 64 –65.

k průmyslové společnosti, zabývali se tím už sociologové okolo roku 1900. Ve 20. století měla pro historiky velký význam práce Maxe Webera, který se domníval, že zdrojem řádu v moderní společnosti je zákonná moc. Tato koncepce propojuje Maxe Webera s pojetím civilizačního procesu Norberta Eliase.⁶ Elias také viděl jádro vývoje západní společnosti v disciplíně, sebekontrolě. Elias spatřoval původ procesu modernizace v prostředí nejvyšších společenských vrstev. Změnu lidského chování připisuje Elias posilování mechanismů lidské sebekontroly. Tuto kontrolu pudů a afektů způsobil nátlak nejdříve ze strany druhých lidí a poté prostřednictvím společenských zákazů a postihů. Významné postavení v této koncepci měl absolutistický stát, který dosáhl monopolu moci.⁷

V posledních letech se však objevují pochybnosti, zdali má Oestreichova koncepce smysl, je zpochybňováno jeho jednostranné pojetí role státu. Na začátku byla Oestreichova koncepce určena pro německé teritoriální státy. U německých států se měla sociální disciplinace projevit na přelomu 16. a 17. století. Podle Oestreicha v říšských městech šlechta uplatňovala sociálně regulační opatření, to podle Oestreicha vedlo k vytvoření kázně a pořádku. Koncept sociální disciplinace vzbudil u mnoha historiků pochybnosti a začaly se vést různé polemické debaty. Podnět k debatám dal Oestreichův žák Robert Jütte, který se pokusil odstranit slabinu této koncepce. Jütte neviděl počáteční projevy sociální disciplinace jen v zlepšení byrokratického aparátu, ale také přikládal důležitost racionalizaci sociální zajištěnosti a chudinské péči.⁸

Opačným způsobem k tomu přistupuje Michel Foucault,⁹ i on vycházel z Oestreicha, ale podle něj sebekontrola a potlačení afektů neměla prvotního původce. Vznik nových protizákonností a posun jejich tolerování, které už nebyly zaměřeny proti šlechtě a panovníkovi, ale proti soukromému vlastnictví, dalo lokalizaci disciplinární společnosti 17. a 18. století, v té době mělo dojít k rozkladu stavovské společnosti. Proměny společnosti a změny mocenských principů jsou znatelné v systémech trestní justice. Monarchistický princip prezentoval svou moc exemplárním trestáním těla, zatímco nový systém byl založen na principu společenské smlouvy, která již nebyla vybudována na zásadě odplaty, nýbrž na principu náhrady ztrát, které delikvent společnosti způsobil. Tento princip už není založen na systému zastrahování lidí, ale jde o permanentní kontrolu. Podle Foucaulta se disciplinární systém zformoval až na konci 18. století. Už se nejednalo o trestání těla, nýbrž o napravení viníka a jeho následné navrácení do společnosti. Došlo tedy k úplné změně paradigmatu.

⁶ ELIAS, Norbert. *O procesu civilizace*. Praha: Argo, 2008.

⁷ MATLAS, P. *Shovívavá vrchnost a neukázněný poddaní*, s. 21 – 24.

⁸ Tamtéž, s. 25.

⁹ FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha, 2000.

Podle Daniely Tinkové má tato změna dvě fáze, během nichž měl trest sledovat určité cíle. Trest měl napravit delikventa, ale ne ho odstránit od společnosti, a po jeho odpykání měl trest zabránit recidivě.¹⁰

Konflikty se kromě historie zabývá etnologie, která považuje konflikt za projev, agresivity. Dále konflikt studuje sociologie a jednou z hlavních otázek, kterou si klade, je proč, konflikty vznikají, jako příčinu vidí nedostatek statků, o které sociální aktéři usilují, a odlišnost hodnot. Zatímco historie se snaží odhalit druhy deliktů, způsob trestání prohrěšků a fungování soudů. Historizující sociologie se pokouší odhalit nadčasové vzorce sociálních konfliktů, přecházející i dobové proměny společnosti.

Sociální konflikty se zkoumají od konce 19. století a po celé 20. století, mezi nejvýznamnější sociology zabývající se tímto tématem patří Max Weber, Georg Simmel či Lewis Coser.¹¹

Podle Lewise Cosera konflikt s cizí skupinou dokáže udržet identitu vlastní skupiny. Konflikt uvolňuje přebytečně nashromážděnou energii, která by mohla ohrozit stabilitu skupiny. Coser odděluje realistický a nerealistický konflikt. Při realistickém konfliktu se nachází reálné řešení sporu, vítězství je silnější a konflikt je navždy uzavřen, zatímco v druhém případě neexistuje vítězství, které by ho ukončilo, a není důležité, co je cíl agrese. Coser se zabývá konfliktem v takových souvislostech, kdy má vliv na udržení a adaptaci sociálních struktur.¹² Mým úkolem bylo sledovat, jakým způsobem se zmíněné teorie popisují v praxi a vysvětlují ji.

V rámci mé práce se zabývám spory novověkých měšťanů a vesničanů na jilemnickém panství. Prozkoumala jsem dvě knihy soudních protokolů z provenience vrchnostenské kanceláře na panství Jilemnice v rozmezí 1786 – 1793. Panství Jilemnice patřilo pod správu rodu Harrachů. Skrze tyto protokoly se snažím nastínit fungování trestního a civilního práva v praxi po reformách Josefa II., které nadobro změnilo ráz právního systému.

Prameny k této práci jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámrsku ve fondu Velkostatek Jilemnice.¹³ Knihy se soudní problematikou pro konec 18. století začala vrchnostenská kancelář vést 29. dubna 1786. Většina protokolů je psána kurentem a německy, přesto se tam objevují české zápisy, které jsou také psány kurentem. Na konci 18. století vedl vrchnostenskou kancelář Josef Erben, který je podepsán pod všemi zkoumanými spory. Jako písař je znám Ignatz Erben, s největší pravděpodobností příbuzný Josefa Erbena. Pročetla

¹⁰ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. 1. vyd. Praha:Argo, 2004.

¹¹ KELLER, *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha, 2005, s. 119.

¹² Tamtéž, s. 119 – 120.

¹³ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 .

jsem 140 soudních sporů, které jsem následně rozdělila na civilněprávní a trestněprávní. Ty jsem pak ještě rozdělila do podskupin, civilněprávní spory jsem rozčlenila na pře o pozůstalost a pře o dluhy. Trestněprávní jsem roztřídila na krádeže, spory o čest, spory o urážku autorit a spory o poškození majetku.

Co se týče literatury, dějinami Jilemnice se podrobně zabývá Jan Luštinec, ředitel jilemnického muzea. Napsal krátké dílko Jilemnice,¹⁴ kde rozebírá dějiny Jilemnice od 14. století až po současnost. Ovšem dá se mu vytknout, že se příliš zaměřuje na novější dějiny. Další faktografické údaje o městě najdeme v díle Karla Kuči *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku II.*¹⁵, kde stručně popisuje vzhled města, počet obyvatel a instituce, které ve městě sídlily. Štěpanickou tvrzí se zase zabývá August Sedláček v díle *Hrady, zámky a tvrze českého království.*¹⁶ Celkem rozsáhlou knihu napsal Theodor Lokvenca, jmenuje se *Toulky krkonošskou minulostí.*¹⁷ Rozebírá dějiny Podkrkonoší včetně Jilemnice, v knize se zabývá klimatickým prostředím, vývojem Jilemnice, vývojem stavitelství bud v horách či splávkou dřeva.

Co se týče literatury k vývoji práva a k hrdelnímu soudnictví, jsou podrobně zpracovány spíše starší dějiny 16. a 17. Století a nejvíce jsou probádány východní Čechy. O podrobnou analýzu sporů na panství Pardubice se pokusila Tereza Siglová, která se ve své dizertační práci *Soudové zisku nenesou: Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století* zabývá problematikou vzniku sporů. Vypracovala typologii sporů. Civilně právní spory rozdělila na pře o dědictví, o dluhy a o užívací právo k pozemkům. Trestně právní spory zase rozčlenila na krádeže, urážky na cti, urážky autorit a na spory vyvolané poškozením majetku. Dále analyzovala soudní řešení konfliktů. Rozdělila je na řešení smírná a násilná.¹⁸

Další historik věnující se této problematice detailně je Jindřich Francek, kterýž se zabývá hlavně městskými a právními dějinami českých zemí. Známa jsou jeho díla *Zločin a trest v českých dějinách,*¹⁹ kde rozebírá vývoj práva od 9. století až po dnešní dobu, a *Zločin a sex v českých dějinách,*²⁰ kde se věnuje problematice manželských sporů a mravnostních deliktů v českých zemích v raném novověku. Jindřich Francek napsal i dílo věnující se Pardubicím s

¹⁴ LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2007.

¹⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku II.* 1. vyd. Praha: Libri, 1997.

¹⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a Tvrze českého království V.* 1. vyd. Praha: Knihtiskárna Františka Šimáčka, 1887.

¹⁷ LOKVENC, Theodor. *Toulky krkonošskou minulostí*. 1. Vyd. Hradec Králové, 1978.

¹⁸ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisku nenesou: Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. panství*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2011, s.114 – 138.

¹⁹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Rybka publishers, 1999.

²⁰ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a sex v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Rybka publishers, 2000.

názvem *Zločin a trest v Pardubicích 16. a 18. Století*.²¹ V této knize na základě studia dochovaných smolných knih Jindřich Francek charakterizuje trestné činy a jejich souzení.

Další probádaná oblast jsou jižní Čechy, konkrétně panství Hluboká nad Vltavou, kterému se zevrubně věnuje Pavel Matlas ve svém díle *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Zde se snaží podat komplexní přehled společenských změn, které vyvolaly vznik moderní společnosti. Ve středu zájmu Pavla Matlase jsou nenápadné proměny morálních pravidel a vzorců chování v městské a venkovské společnosti*.²²

Z kritiky literatury jednoznačně vyplývá, že existují hlavně díla pro starší dějiny, v tom vidím největší přínos své práce, protože se zabývám obdobím z konce 18. století, kdy společnost prošla největšími změnami, které potom vyústily ve vznik moderní společnosti.

Práci jsem rozčlenila do tří kapitol. V první kapitole rozebírám vývoj práva od 13. století až do konce 18. století. Zastavuji se u zneuctvujících trestů, které byly velmi rozšířené v raném novověku, dále rozebírám změny trestním právu v 18. století, které provedli Josef I., Marie Terezie a Josef II. V první kapitole se podrobně zabývám beccariánskou revolucí a trestním zákoníkem Josefa II. z roku 1787.

V druhé kapitole rozebírám vývoj panství Jilemnice a představuji tam všechny významnější majitele jilemnického panství. Dále se zabývám rodem Harrachů, kteří nejvíce ovlivnili rozvoj obchodu se lnem v Jilemnici a celkově přispěli k pozitivnímu vývoji panství Jilemnice. Zastavuji se i u povstání poddaných z roku 1775, které zasáhlo i město Jilemnici a okolí.

Ve třetí a poslední kapitole, která tvoří jádro práce, rozebírám civilněprávní a trestněprávní spory a představuji pře, kterými se vrchnostenská kancelář v průběhu let 1786 – 1793 zabývala. Rozdělila jsem je do několika kategorií: na urážky na cti a autorit, spory o užívání pozemků (ty jsou často spojeny s poškozením cizího majetku) a neposlední řadě krádeže.

Na začátku si u trestně právních příkladů kladu základní otázky: Jaké spory vrchnostenští úředníci nejčastěji posuzovali? Opravdu se řídili tehdejším trendem, který diktoval josefínský trestní zákoník? Nebyly jejich tresty příliš tvrdé? Z toho vyplývá, že další otázka, kterou si pokládám, zní: Docházelo opravdu k humanizaci trestního práva? Jakými tresty nahrazovali ty tvrdé a ponižující, jako byl pranýř či vyhnání z města? Změnila se funkce vězení, nebo stále slouží jenom k zadržení pachatelů před vynesením rozsudku? Všechny tyto otázky mi

²¹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v Pardubicích 16. a 18. století*. 1.vyd. Praha: Oftis, 2001.

²² MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století*, Praha, 2011.

pomohly analyzovat tehdejší mentalitu obyčejných lidí v Krkonoších, protože život v horách byl jednoznačně těžší než život v nížinách. To je důvod, proč se některé prohřešky více opakují v oblasti Krkonoš než jinde.

Civilněprávní pře jsem rozčlenila na spory o pozůstalost a spory o dluhy. Kladla jsem si otázky, které vedly k pochopení mentality tehdejších obyvatel města Jilemnice a okolí. Snažila jsem se zjistit, zda vrchnostenská kancelář více projednávala sváry, které se vztahují k dluhům nebo zdali se jich více týkalo testamentů. Dále jsem pátrala potom, jestli se nějaké jméno dlužníka či ručitele opakuje. Jsou ručitelé půjček spíše z města nebo z okolních vesnic. Dále se táži, jaká byla největší částka, kterou si dlužník vypůjčil. Taktéž jsem zkoumala, k jakému přistupovala vrchnostenská kancelář řešení, když dlužník byl neschopen své dluhy splácet.

Díky tomuto postupu jsem mohla nahlédnout do toho, jakým způsobem se radní na konci 18. století vyrovnávali s delikventy, dlužníky a zloději.

II. Vývoj práva v českých zemích do konce 18. Století

V raném středověku se soudní spory projednávaly výhradně na panovnickém dvoře. Teprve někdy v druhé polovině 13. století se soudnictví vymanilo z královského vlivu, a to díky založení zemského soudu.²³ Ještě v předhusitské době začal panovník převádět pravomoc řešit hrdelně – právní spory na královská města a pozemkové vrchnosti.²⁴ Vrchol vývoje hrdelního soudnictví nastal v roce 1337, kdy Jan Lucemburský vyhotovil několik listin, které upravovaly kompetence podkomořího a poskytovaly městům hrdelní pravomoci.²⁵ Královská města měla samostatné soudy, poddanská města byla závislá na úřednících nebo vrchnosti. Rozvoj soudnictví zastavila na čas husitská revoluce, která spíše jednala podle zákona Božího než zemského. Během husitské revoluce se vyhranily tři stavy, a to panský, rytířský a měšťanský. Mezi oběma šlechtickými stavy a měšťanskou vrstvou panovala dlouhou dobu jistá rivalita, ke kompromisu došlo až v roce 1517, a to díky svatováclavské smlouvě,²⁶ která kromě jiného také stanovila, že měšťané patří pod městské soudy a šlechtici pod zemský soud.

V 16. století se vytvořila hustá síť až několika set hrdelních soudů. Po porážce opozičních stavů na Bílé hoře panovník Ferdinand II. posílil své pravomoci a v roce 1627 vyhlásil Obnovené zřízení zemské pro Čechy a o rok později pro Moravu.²⁷ Panovník se stal jediným zákonodárcem a jmenoval zemské úředníky podle svého uvážení. Obnovené zřízení zemské obsahovalo možnost přezkoumání soudního procesu králem, takže zemské soudnictví ztratilo svoji svrchovanost. Do procesu soudního řízení byla zavedena tzv. zásada oficiality, to znamená povinnost začít trestní řízení z úřední moci. Naopak velký vliv získal tzv. Apelační tribunál, který většinou přezkoumával odvolání v závažnějších trestních případech, také rozhodoval o odvoláních proti rozhodnutí městských soudů. Pro sféru městského práva zůstal podle Obnoveného zřízení zemského v platnosti Koldínův zákoník z 16. století.²⁸

²³ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Rybka publishers, 1999, s. 15.

²⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁵ Tamtéž

²⁶ MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471 - 1526) 3 - 4*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002, s.359.

²⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana - KAŠE, Jiří - MIKULEC, Jiří - VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 8. 1618-1683*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2007, s. 711.

²⁸ ADAMOVIČ, Karolína S., BĚLA RIEGROVÁ, Petra SKŘEJPKOVÁ, Ladislav SOUKUP a Jiří ŠOUŠA. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, 49 - 57.

Průběh hrdelního soudu je velmi dobře znám. Před hrdelním soudem byla souzena každá osoba, která byla obviněna nebo vsazena do vězení pro podezření z těžkého zločinu.²⁹ Opravdu odsouzeno bylo velmi málo. Problém představovalo samotné dopadení podezřelého. Pachatel mohl uprchnout do jiné země či města. Nebyla tu žádná policie, která by dohlížela na pohyb podezřelého. Těžká situace také nastala, pokud obžalovaný využil azylu na církevní půdě. Původně sloužil jako ochrana před tvrdým zacházením a krevní mstou příbuzných. Právo azylu se netýkalo vrahů, svatokrádežníků a kacířů.³⁰ Nakonec byl azyl velmi omezován a na konci 16. století byli utečenci z kostelů odváděni násilím.

Nejlepší situace nastala, když byl pachatel přistižen přímo při činu, to se ale tak často nestávalo, a proto důležitou roli hráli svědkové. Měli být starší dvacet let a museli být objektivní a nestranní. Vůči obviněnému neměli chovat nenávisť.³¹ Špatné podmínky nastaly, pokud nebyl žádný přímý očitý svědek. Nemohli zatknout jen tak počestného člověka, podle Caroliny (trestní řád s platností pro Svatou říši římskou): „*je zatčení potřebné a zdůvodněné, jestliže obviněný je obecně znám pro svou špatnou pověst nebo podezřelý na základě důvěryhodného udání či vzbudil – li nevoli.*“³² Bylo tedy snadnější zatknout žebráka či tuláka se špatnou pověstí než počestného měšťana. Uvěznění takových lidí nezpůsobovalo vrchnosti žádnou škodu. Do vězení se však dostali i nevinní lidé. Pokud se jejich nevina prokázala, museli podepsat tzv. revers, ve kterém se zavázali, že se nebudou mstít vrchnosti za to, že byli uvěznění.³³

Vězení nesloužilo jako dnes, obviněný ve vězení pouze čekal na rozsudek. Vězení odsouzení nedostávali jako trest, sice se vyskytlo pár případů, kdy ano, ale nebyly tak běžné. Vězni byli uvěznění v hrozných podmínkách, často byli připoutáni ke stěnám. Až do 18. století se poměry ve vězení nezměnily. Záměrem vězení bylo vězněného oslabit natolik, aby se pak při výslechu přiznal a podrobil se rozsudku.

Za zmínku stojí i samotný průběh procesu. Vyšetřování bylo tajné, za to rozsudek byl veřejný, bez publika by popravy podle Foucaulta neměly smysl. Soud se pokoušel dosáhnout toho, aby se obviněný doznal, což znamená získat nevynucené přiznání.³⁴ Hned po zadržení

²⁹ van DÜLMEN, Richard. *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001, s. 11.

³⁰ Tamtéž, s. 14.

³¹ Tamtéž, s. 12 – 13.

³² Tamtéž, s. 14.

³³ Tamtéž, s. 21.

³⁴ Tamtéž, s. 24.

se prováděl výslech, toho se účastnili dva přísedící, písař a soudce. O rozsudku ale nakonec rozhodli ti, kdo pachatele vůbec neznali, a to na základě informací, které dostali. Panuje určitá představa, že aby se dosáhlo přiznání, přistupovalo se ihned k mučení, ovšem nebylo tomu tak. K mučení přistoupili, až když už nebylo zbylí, a také potřebovali povolení od vrchnosti. K mučení se například přistupovalo tehdy, když i přes výpověď svědků delikvent zapíral, nebo měl špatnou pověst, proto ho bylo nutné k přiznání donutit.³⁵ V 16. a 17. století probíhalo mučení podle tří stupňů. Při prvním stupni byl mučený svlečen do naha a vsazen do palečnice, při druhém stupni byl delikvent natahován na žebřík, třetí stupeň přinášel mnoho možností. Mučený buď seděl na kozlovi a byl bičován, nebo byl pálen sirnými loučemi či mu vráželi dřevěné třísky pod nehty³⁶. Pokud se delikvent přiznal, musel doznání znova zopakovat při plném vědomí, aby bylo jisté, že se nedoznal, jen aby ho přestali mučit.

Souzení a vynášení rozsudku bylo odděleno. Zatímco vyšetřování probíhalo tajně, rozsudek byl vynášen veřejně. Cílem bylo stanovit rozsudek co nejobjektivnější. Při rozsudku se také přihlíželo k chování odsouzeného ve vazbě. K pachateli, který litoval svých činů a vyhledal pomoc kněze, se přistupovalo mnohem jemněji než k neústupnému delikventovi, který odmítal svou vinu.³⁷

Vynášení rozsudku probíhalo za přítomnosti velké skupiny lidí. Odsouzenec byl ke slovu puštěn jen málo, protože hrozilo nebezpečí, že se dav obrátí proti soudcům.³⁸

Všichni delikventi nebyli samozřejmě odsouzeni k smrti, k dispozici byla celá škála zneuct'ujících a stigmatizujících trestů. Tyto tresty měly velký význam ještě na počátku novověku, v 17. a 18. století, ale postupně svůj smysl ztrácely. V té době, jak zmiňoval Foucault, přestalo být trestání divadelním představením.³⁹ Stigmatizující tresty byly rozdělené na tělesné a zneuct'ující. Například useknutí ruky a mrskání byly typicky tělesné tresty, stání na pranýři nebo nošení kamene hanby patřilo zase mezi zneuct'ující tresty. Všechny tyto tresty odebíraly delikventovi jeho čest, což byl pro novověkého člověka nejhorší trest, protože byl navždy vyloučen z normálně fungující společnosti.⁴⁰ Tyto tresty se nejméně dotýkaly počestných měšťanů a samozřejmě šlechticů.⁴¹

³⁵ Tamtéž, s. 25.

³⁶ Tamtéž, s. 43.

³⁷ Tamtéž, s. 52–54.

³⁸ Tamtéž

³⁹ FOUCAULT, Michael, *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha 2000, s. 40.

⁴⁰ van DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích*. Praha: Dokořán, 2003, s. 61 – 65.

⁴¹ Tamtéž, s. 61 – 65.

Pro období 18. století jsou charakteristické reformy trestního práva, které provedl Josef I., Marie Terezie a Josef II. Tato doba je rozhodující i pro moji bakalářskou práci. Trestání prošlo reformami, které navždy změnily jeho ráz. Soudy byly zkvalitněny a byrokratizovány. Nejprve bych se zastavila u hrdelního řádu Josefa I. z roku 1708. Podle tohoto řádu měly hrdelní soudy dále vykonávat svoji činnost. Úkolem hrdelních soudů bylo stíhání a vyslýchání zločinců. Hrdelní soudy měl řídit předseda a několik přísedících, kteří byli znalí právních norem. Soud si měl podle hrdelního řádu Josefa I. udržovat písaře a kata, jehož povinností bylo pečovat o popraviště. Některé městské soudy nemohly splnit tyto požadavky, proto se uvažovalo o jejich redukci, a až to se povedlo ve dvou vlnách v letech 1729 a 1753. Josef I. kromě jiného také sjednotil torturu do pěti stupňů. Nejlehčím stupněm byla vazba čili šňěrování rukou, kat působil bolest tím, že utahoval šňůry kolem předloktí. Horší bylo použití palečnice. Nástroj tvořila dvě plochá železa o délce 20 cm a šířce 3 cm a byl určen k drcení prstů. Dalším stupněm bylo drcení nohou pomocí tzv. španělské boty. Čtvrtým stupněm mučení bylo tzv. suché trápení, které spočívalo v tom, že vyslýchanému byly na horní příčky žebříku přivázány ruce a nohy se mu svázaly šňůrou, která se namotávala na spodní válec, což mohlo způsobit poškození svalů. Posledním stupněm bylo tzv. světlé trápení, kdy delikventa kat páčil na žebříku svazkem svíček.⁴² Takto probíhalo mučení podle řádu Josefa I.

Dalším v řadě reformátorů byla Marie Terezie, která roku 1768 vydala trestní zákoník *Constitutio criminalis Theresiana* a zároveň upravila stupně mučení, které stanovil Josef I. Za nejlehčí určil zákoník palečnici a nejtěžší potom byla španělská bota. Dále doporučoval dohled kata i při výslechu, tedy nejen na popravišti.⁴³ Tortura byla legální téměř do konce vlády Marie Terezie, která ji nakonec v roce 1773 zrušila. Zákoník *Constitutio criminalis Theresiana* kodifikoval trestní právo a vycházel z předlohy dolnorakouské z roku 1656.⁴⁴ V tomto zákoníku byly delikty proti víře a náboženství zařazeny mezi hrdelní zločiny. Dále platily tresty smrti pro zloděje i žháře. Za nesmírné zpátečnictví bylo považováno zasazení některých sexuálních přestupků, například bigamie a potratů, do sekce hrdelních zločinů.⁴⁵ V tomto zákoníku hlavní slovo dostala formální důkazní teorie, hlavním důkazem se stalo viníkovo přiznání, získané torturou. Všechny důkazy byly rozděleny a byla jim předem dána hodnota. Soud potom musel přihlížet k těmto důkazům, neexistovalo, aby soud jednal podle své vůle. Tereziánský zákoník stále ještě pracuje s presumpcí viny, to znamená, že obviněný

⁴² Tamtéž, s. 47

⁴³ Tamtéž, s. 47.

⁴⁴ BĚLINA, Pavel, Jirí KAŠE a Jan P. KUČERA. *Velké dějiny země koruny české X*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 275. ISBN 80-7185-384-4

⁴⁵ Tamtéž, s. 275

je vinný, dokud soud neprokáže jeho nevinu. K prokázání nevinu bylo potřeba dvou svědků mužského pohlaví, a to zletilých a bezúhonných. Pokud jeden svědek chyběl, přistoupilo se k mučení. V Tereziáně byla tortura zdokonalena a odstranila se libovůle soudců. Jednotlivé stupně tortury byly dopodrobna popsány a byly dokonce připojeny i nákresy. Tereziánský zákoník stanovil i dobu, po kterou měl být obžalovaný vystaven jednotlivým stupňům mučení, delikvent měl být vystaven jednomu stupni cca 15 minut. Tortuře nesměly být vystaveny těhotné ženy, duševně choří, nedospělci do 14ti let, muži starší 60ti let. Mučení však přicházelo v úvahu jen tehdy, pokud se jednalo o těžké zločiny, za které hrozil trest smrti, aby utrpení nebylo větší než rozsudek.⁴⁶ Používání tortury v té době vyvolalo jistou nevoli, proto císařovna Marie Terezie roku 1773 zastavila mučení. Marie Terezie byla za svoje postoje k trestnímu právu ostře kritizována osvícenskými právníky a mysliteli.

Největší zlom v oblasti trestního práva nastal po vydání spisu *O zločinech a trestech* (1764), jehož autorem je lombardský šlechtic Cesare Beccaria, jenž působil ve službách císaře Josefa II. Spis *O zločinech a trestech* vyšel mezi prvními logicky v habsburské monarchii, v Praze vydán v roce 1765 v německém překladu od Josefa Ignáce Bučka. Dále byl spis roku 1766 přeložen do francouzštiny a ve Francii byl přijat velmi kladně.⁴⁷ Spis *O zločinech a trestech* vyvolal tzv. beccariánskou revoluci, nezpůsobil však jenom revoluci, ale také ustanovil nové paradigma. V novověku charakterizuje trestní justici hlavně represivní podoba. Delikventům byly ukládány velmi kruté tresty, cílem byla msta a eliminace viníka spojená s potupou a často i s vyhnanstvím. Vykonání trestu však nebylo zaměřeno jen na delikventa, ale i na publikum, které mělo být popravou či pranýřem zastrašeno a odrazeno od podobného zločinu. Na konci 17. a v průběhu 18. století se od represivní podoby tohoto typu upouštělo. Důvodem mohla být i zjevná otupělost občanů k popravám.⁴⁸

Beccaria v podstatě položil základy nového trestněprávního systému odpoutaného od církevních dogmat. Historička Daniela Tinková rozdělila beccariánskou revoluci na tři fáze. První fáze je charakteristická krizí monopolu násilí a vystihuje ji rozvoj a zobecnění trestněprávní kritiky spjaté s kritikou sociální a s histologickým obratem v kriminální politice. Druhou fází představuje osvícenská vlna utopických kodifikací na bázi nového paradigmatu. Třetí poslední fází vystihuje realistická vlna trestněprávních kodifikací z přelomu 18. a

⁴⁶ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 146 – 147.

⁴⁷ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. 1. vyd. Praha: Argo, 2004, s. 36 - 47

⁴⁸ TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, s. 35.

19. století, které reagují na nově vzniklou sociálně - politickou situaci, již zapříčinila francouzská revoluce.

Hlavní myšlenkou Beccariova spisu je požadavek na zmodernizování trestního práva. Autor odsuzoval tvrdé a kruté tresty, byl zásadně proti nenávratnému vyčlenění potrestané osoby ze společnosti, dále ostře kritizoval torturu. Nový přístup k trestněprávním řádům zapříčinilo také postupné opuštění myšlenky boží spravedlnosti a přechod k ideji vnitřní bezpečnosti. Beccariovým cílem bylo zhumanizovat trestní systém, požaduje individuální ochranu svobody. Kritizuje vyšetřovací vazbu, poukazuje na to, že obviněný se často nachází ve vazbě spolu s odsouzenými zločinci, kteří byli usvědčeni například z vražd. Vzniká tu tzv. presumpce nevin, tzn. žádný člověk není vinen, pokud není dokázána jeho vina. Beccaria dále, jak už jsem zmínila, kritizuje torturu, podle něho jsou tak odsouzení hlavně slabí jedinci, kteří nesnesou bolest. Klíčová je však myšlenka modernizace trestů, cílem trestů nemá být člověka trápit a oslabit. Trest má sledovat dva cíle: Za prvé má zabránit delikventovi v recidivě. Za druhé dalším úkolem je prevence, to znamená zabránit jinému člověku v konání podobného deliktu. Hlavním Beccariovým záměrem bylo udržení odsouzeného člověka ve společnosti, chtěl, aby se člověk po odpykání svého trestu mohl opět vrátit ke svému životu. Důležité bylo napravit bývalého delikventa, ne ho eliminovat. Věřil, že dlouhodobé uvěznění či nucené práce budou mít větší účinek než násilné tresty.⁴⁹

Beccariovy myšlenky vedly v praxi ke vzniku nových institucí vězení (vězení je známo už dlouhá staletí, jen jeho podoba se změnila) a policie.

Vězení není nedávná instituce, původně bylo používáno k zadržení delikventů, než se rozhodne o jejich osudu. Postupem času se jejich funkce změnila. Trest vězení se stal zákonnou legislativou až v 18. století. Pro justici představuje používání vězení jako trestu významný moment, byl to totiž další krok směrem pryč od tělesných trestů. Vznikaly společnosti pro kontrolu a zlepšení vězení. Jednalo se o *Společnost pro zlepšení vězení* nebo *Společnost vězení*. Byly to programy, které podporovaly chod nápravných zařízení. Dlouho mělo vězení preventivní charakter, to znamená, že mělo zabránit viníkově recidivě. Vězení má podle Foucaulta nad vězňenými absolutní moc, má svůj systém represí a trestů. Nápravné zařízení a jeho osobní svoboda je v podstatě ovládána státem, který takto dohlíží na jejich celkovou nápravu. Pokud šlo o napravení delikventa, bylo důležité jedince izolovat. Samota měla způsobit, že se trestanec naučil postupně nenávidět svůj zločin, byla to jistá forma

⁴⁹ TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, s. 57.

autoregulace. Za další faktor nápravy jedince se považovala práce. Díky práci vstupuje do života vězněného pravidelnost, tím se učí řádu a poslušnosti. Po odpykání trestů bylo možné se opět navrátit do společnosti, delikvent již nebyl „označen“ do konce svého života. Za zásadní změnu těchto reforem se považovalo opětné navrácení napraveného delikventa do společnosti. Vězení se tedy stalo organizovaným místem k nápravě zločinců.⁵⁰

Odlišná politika trestání než v předchozích dobách dala vzniknout také nové státní složce policii. Stává se součástí strategie, jak posílit státní moc. Zajišťuje kontrolu a dozor nad občany. S nápadem založit tuto instituci přišel už Colbert, který roku 1666 založil *Lieutenance de police de Paris*. Policie byla zřízena ve všech velkých francouzských městech. Po vzoru francouzského modelu začala i Marie Terezie budovat policejní aparát, který dokončil její nejstarší syn Josef II.⁵¹

Na probíhající reformy nejvíce reagoval právě Josef II. Zreformoval justici a zavedl tzv. *Všeobecný soudní řád*, kde definoval, že soudci jsou státní úředníci. Dále následoval *Všeobecný občanský zákoník* z roku 1786, jehož koncepce je založena na zásadách společenské rovnosti a svobody občanů. Obsahuje toleranční patent, manželský patent, patent o dědické posloupnosti, o rovnoprávnosti manželských a nemanželských dětí. O rok později vyhlásil *trestní zákoník*, který uspořádal dle Beccariových zásad. K tomu lze přičíst i *Patent o manželství* vydaný roku 1783, kterým chtěl manželství vymanit z vlivu kanonického práva. Manželství se mělo stát také světskou institucí, která měla chránit majetková práva žen. V roce 1786 vydal kromě *Všeobecného občanského zákoníku* také *Patent o dědictví*, jenž zrovnoprávňoval dcery i syny. V dědickém právu pro obě pohlaví měla platit rovnost.⁵²

První pokus o reorganizaci pochází už z roku 1729 na Moravě, jenže některé zrušené soudy dosáhly postupem let znovuobnovení. S rušením soudů pokračovala i Marie Terezie v roce 1754, kdy z původně 383 registrovaných soudů zbylo jen 19. Další soudy podlely reformám Josefa II., kdy v Čechách zůstalo 19 soudů a na Moravě jich fungovalo pouhých 13.⁵³

České a moravské soudnictví však prošlo největšími změnami roku 1783. Došlo k oddělení soudů od politicko-administrativních úřadů a v oblasti soudní správy se Rakouské

⁵⁰ FOUCAULT, Michael, *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha 2000, s. 321 – 335.

⁵¹ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, 2004, s. 52.

⁵² MAGENSCHAB, Hans. *Josef II.: Cesta Rakouska do moderní doby*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008, s. 147.

⁵³ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí koruny české: Zločinnost a bezpráví*. 1. Vyd. Praha: Paseka s.r.o., 2011, s. 22 – 23.

Slezsko spojilo s Moravou. Ve sféře I. instance soudů mohly soudy působit merkantilní, vojenské a horní, celá řada světských soudů ale byla zrušena.

Josef II. chtěl vytvořit policejní stát. Po zkušenostech z povstání poddaných chtěl najít instituci, která stejně jako armáda bude v neustále pohotovosti, její působení by však zasahovalo do vnitřních záležitostí, jejím úkolem by byla prevence a dohlížení. Roku 1775 vznikl plán na vytvoření četnických sborů ve všech zemích habsburské monarchie (tento návrh nebyl naplněn). Policejní aparát se vyvíjel v českých zemích hlavně jako kontrolní ústrojí. Osamostatnění policie od politické správy nastalo až za vlastní vlády Josefa II. Vznikl tzv. *Policejní a cenzurní dvorský úřad*, který byl přímo podřízen policejnímu ředitelství a působil v hlavních městech jednotlivých zemí habsburské monarchie. V Praze se stal prvním policejním ředitelem v roce 1785 Jan Jakub Reismann z Riesenberka. Policejní ředitelství měla spolupracovat se zemskými guberniemi, jenže je hlavně kontrolovala, zatímco policejní ředitelství spadalo pod kontrolu přímo panovníkovi.⁵⁴

Po reformách Josefa II. v trestním právu platila zásada, která víceméně přetrvává až dodnes. Je to princip není trestu bez zákona, není zločinu bez zákona tzv. „*Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.“ Trestat se mohly ty zločiny, které přesně popisoval zákon⁵⁵.

Touto zásadou se řídil *Všeobecný Zákon o zločinech a trestání jejich* z roku 1787, který přinesl několik důležitých změn, byla odstraněna libovůle při souzení a trestání deliktů, to znamená, že trest za určitý prohřešek byl pevně stanoven. Další změnou bylo definování kriminálních a politických zločinů. Politické zločiny byly lehčí prohřešky, zatímco mezi kriminální zločiny se řadily těžší delikty. Značné změny se také dočkal způsob trestání, trest měl být přiměřený závažnosti provinění, tím zákoník vyloučil dřívější tvrdé a kruté tresty. S těmito změnami přestal mít trest zastrášující charakter, nýbrž získal povahu preventivní.⁵⁶

Zákoník byl rozdělen na dvě části. První díl pojednával o kriminálních zločinech a v této části jsou kriminální zločiny rozděleny na čtyři skupiny. Šlo o delikty proti panovníkovi a státu, proti lidskému životu a bezpečnosti, proti cti a svobodě. V druhém díle se rozebírají politické zločiny. Rozdělují se do třech kategorií a konkrétně se jedná o přečin ohrožující nebo poškozující život a zdraví, zločiny ohrožující majetek a na konec delikty proti mravům. Kodex dokonce definuje zločin: jde o zlý úmysl, který delikvent při spáchání zločinu choval.

⁵⁴ Tamtéž, s. 284 – 292.

⁵⁵ MAGENSCHAB, H. *Josef II.: Cesta Rakouska do moderní doby*, 2008, s. 147.

⁵⁶ ŠOLLE, Václav. *Trestní soudnictví předběžné v českých zemích*. in: Sborník archivních prací 12, 1962, s.90.

Kromě definice zločinu zákoník zařadil mezi delikty i nové zločiny, jako bylo padělání cenných papírů a napomáhání při dezerci.⁵⁷

Mezi nejčastější tresty patřilo odnětí svobody, tedy žalář. Tento způsob trestu v předchozí době nebyl možný, vězení sloužilo jako přechodné místo, než byl vynesena rozsudek. *Všeobecný zákon o zločinech a trestání jejich* odlišoval tři druhy žaláře. Rozlišoval žalář mírný, těžký a nejtěžší. Každý stupeň žaláře byl odsouzenému udělován podle závažnosti jeho provinění. Trest žaláře byl občas zostřován i jinými tresty, jako jsou například nucené práce nebo bití delikventa holí či karabáčem. Ze starších dob byl ještě zachován trest pranýře. Zákoník mimo jiné také pracoval s vedlejšími tresty, které sloužily k zostření trestů hlavních. Šlo především o vypálení cejchu na tvář nebo na jiné místo na těle, bití, zabavení majetku či veřejné vyhlášení rozsudku. Pokud se jednalo o šlechtice, mohla být jeho trestem ztráta nobility.⁵⁸

Hlavní změnou oproti tereziánskému zákoníku je, že delikvent nemůže být odsouzen za zločin, který není přesně popsán v zákoníku. V té době šlo o opravdovou novinku, jejíž základ položilo osvícenské myšlení. Josefínský zákoník dále počítá s trestním řízením o přestupcích, které josefínské zákonodárství rozlišuje od zločinů. K problematice přestupků byly vydávány speciální instrukce.

Na základě josefínského trestního řízení vznikl trestní zákoník z roku 1803 s názvem *O zločinech a těžkých policejních přestupcích*.⁵⁹ Zmíněná díla dala podnět ke vzniku moderní, občanské společnosti.

Změny z roku 1783 naprosto obrátily tehdejší lidské myšlení vzhůru nohama, vrchnost se na svých panstvích vyrovnávala se změnou paradigmatu všelijak. Mým cílem bylo sledovat uvedení změn v právním systému do reálného života obyčejných obyvatel na jilemnickém panství, které na konci 18. století patřilo rodu Harrachů.

⁵⁷ Tamtéž, s. 91 – 92.

⁵⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Otázka trestu smrti a trestů tělesných na prahu moderní doby*. in: *Moderní dějiny 8, 2000*, s. 264.

⁵⁹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 149.

III. Dějiny Jilemnice v raném novověku

Podnebí v Krkonoších bylo drsnější než v ostatních českých pohorích, a to mělo vliv na život lidí a jejich činnost. Průměrná teplota v Krkonoších se pohybovala od 6 do 0 °C. Krkonoše patřily k nejchladnějším místům Českého království. Toto podnebí se odráží na vegetaci. Nejstarší zprávy o krkonošské přírodě pochází od Filipa Parea z 16. století, který popisuje, že viděl rostliny plazící se po zemi, jejichž větve se zvedaly do výšky: šlo o keře jménem kleč. Kleč potřebuje 200 let, aby dorostla do mohutného keře, proto se předpokládá, že viděl keře z konce 13. století.⁶⁰

S příchodem lidí se změnil i ráz krajiny, ve 13. století patřila půda panovníkovi, ten se snažil osídlit nezalidněné oblasti. Podnět ke kolonizaci dalo 13. a 14. století, kdy král odměňoval půdou věrnost a službu. Noví majitelé osidlovali půdu pomocí tzv. lokátorů a ti ji předávali za určitý poplatek kolonistům. Tím pro feudály vznikl nový zisk příjmů, který jim umožňoval vést nákladný život. Kolonisté změnilí ráz krajiny vypalováním a žďářením lesů, ty pak přeměňovali na pole a louky. Přítomnost kolonistů se v Krkonoších projevila též hledáním rud a drahých kamenů.⁶¹

Jilemnice vznikla na zeleném drnu a její jméno je s největší pravděpodobností odvozené od potoka Jilemka, který městem protéká. Patronem města je sv. Vavřinec, kterému je zasvěcen i místní kostel. Město se právem nazývá „*brána do Krkonoš*“. Nachází se totiž na samotném úpatí západních Krkonoš. Pro úplné upřesnění polohy Jilemnice je důležité říci, že její okolí ohraničují vysoké hory jako Lysá, Kokrháč, Luční, Liščí a Černá Hora. Nejbližší města se nachází hora Žalý (1012).⁶² Tato poloha dávala Jilemnici strategickou výhodu a poskytovala městu relativní ochranu před nepřátelskými vojsky.

První zmínky o městě Jilemnice pochází už z roku 1350, kdy je zmíněn kněz Bohuněk Předslavův z Jilemnice, který byl jako diplomat poslán do Uher, a jenž bylo tři roky později též jmenován papežem pražským kanovníkem.⁶³ O dva roky později je Jilemnice opět připomenuta, tentokrát v registrech papežských desátků, tudíž můžeme vznik Jilemnice položit někdy do doby kolem roku 1320.⁶⁴

⁶⁰ LOKVENC, Theodor. *Toulky krkonošskou minulostí*. 1. vyd. Hradec Králové, 1978, s. 13.

⁶¹ Tamtéž, s. 55 – 56.

⁶² AMBROŽ, Jindřich. *Jilemnice: Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*. 1. vyd. Železný Brod, 1941, s. 1-5.

⁶³ LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2007, s. 5.

⁶⁴ Tamtéž, s. 5-6.

Dějiny Jilemnice v době jejího vzniku jsou úzce spjaty s hradem Štěpanice, jež založili Valdštejnové, kteří drželi toto území od 13. století do poloviny 17. století.⁶⁵ Kvůli malé vzdálenosti mezi Štěpanicemi a Jilemnicí (cca 8 km) dlouho nebylo potřeba žádné vrchnostenské sídlo přímo ve městě. Teprve až v druhé polovině 15. století při rozdělení panství po smrti Jana z Valdštejna vznikla na místě dnešního jilemnického zámku tvrz. Byla postavena u kostela sv. Vavřince.⁶⁶ Panství si roku 1492 rozdělili Heník a Hynek z Valdštejna: „*Hynek Z Waldsteina, az Gylemnicze, Henyk Z Waldsteina a Z Sstiepanicz died geho, Pržyznaly se prřed Auržedníky Prazkymj Ze o diedictwj Gych otczowske, a diediczke Takowy mezy sebau ucžymily rozdil.*“⁶⁷ Heník získal již výše zmíněný hrad Štěpanice, dolní část Jilemnice, Brannou (dnes známou jako Horní Brannou), která později nahradila funkci štěpanického hradu⁶⁸, dále mu připadla Vichová, Poniklá, Lhotka, Křižlice, Štěpanická Lhota, Mrklov, Valteřice, Javorek, Slemeno, Zadní Ždírnice, Borovnice a městečko Rabné. Jeho strýc Hynek dostal horní část Jilemnice, Hrabačov, Martinice, Kunčice, Purklín, Kruh, Roztoky, Přední Ždírnice, Čistou, Mříčnou, Kundratice, Sytovou, Roprachtice, Jestřábí, Vojtěšice a Jablonec nad Jizerou. Jilemnickou tvrz nechal založit právě Hynek z Valdštejna v roce 1492, později v druhé polovině 16. století byla přestavěna na renesanční zámek, který stojí dodnes a slouží jako muzeum. Informace o hradech a zámcích se nachází v dílech, jako jsou *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od historika Šimka Tomáše nebo v práci Pavla Vlčka: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*.⁶⁹

Městu rozdělení na dvě části neprospělo, každou část vlastnil jiný majitel a časem i jiný rod. Část kolem Branné patřila Valdštejnům až do roku 1606, pak ji převzal Václav Záruba z Hustířan,⁷⁰ zatímco Jilemnicí už roku 1522 odkoupili páni z Újezdce a Kounic. Za necelé půl století už panství patřilo novým majitelům, a to pánům Kříneckým. V Jilemnicí je v této době doložen obchod se solí a plátnem.⁷¹ V 16. století v Jilemnicí existovalo několik kostelů. Nejvýznamnější byl kostel sv. Vavřince, který se jako jediný dochoval do dnešní doby a v letech 1729 – 1735 byl přestavěn do barokní podoby.⁷² Dále tu byl kostel sv. Kříže, který stával na dnešní cestě do Kruhu, kostel sv. Anny, jenž sloužil jako pohřební kostel jilemnické

⁶⁵ ŠIMEK, Tomáš. A KOL. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI.: Východní Čechy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1989, s. 186.

⁶⁶ Tamtéž, s. 186.

⁶⁷ DONT, Franz. *Quellen zur Geschichte der Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*. München, 1974, s. 254

⁶⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku II*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, s. 679.

⁶⁹ VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011. Tato práce však heslo Jilemnice neobsahuje.

⁷⁰ LUŠTINEC, J. *Jilemnice*, s. 7-8.

⁷¹ Tamtéž, s. 8.

⁷² KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku II.*, s. 679.

vrchnosti, tudíž se nacházel v těsné blízkosti zámku.⁷³ V roce 1624 prodali Křinečtí Jilemnici Albrechtu z Valdštejna, jenž však za pouhých osm let, prodal brannskou část svému švagrovi Ottovi Fridrichu Harrachovi (1610 – 1648).

Rakouskou linii rodu Harrachů přivedl zpět do Čech Karel (1570 – 1628), jenž měl devět dětí, z nichž se výrazně prosadili tři. Prvním byl Arnošt Vojtěch (1598 - 1667), který se v roce 1623 stal pražským arcibiskupem a setrval v tomto úřadě až do roku 1667.⁷⁴ Další z Karlových dětí byl Leonard, zakladatel rohravské větve. Pro Jilemnici nejvýznamnější byl Otto Fridrich (1610 – 1629), jenž byl zakladatelem jilemnické rodové linie. Jeho syn Ferdinand Bonaventura (1636 – 1706) v roce 1701 opět sjednotil rozdělené jilemnické

Druhou část panství získal v roce 1637 Jan Vilém Harant z Polžic a Bezdrůžic, syn Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic. V té době po Evropě zuřila třicetiletá válka, vojska se stahovala i do oblastí dříve relativně chráněných před válkou, roku 1646⁷⁵ Jilemnici vypálilo vojsko Švédů, jejichž armádu vedl generál Banér. Když vojsko konečně odtáhlo, rozložil zde svůj tábor generál Montecuccoli, ten připravil zdejší obyvatelstvo o poslední zbytek zásob. Devastace kraje byla obrovská, dokládá to i zánik některých vesnic. Lidé se stěhovali za obživou do nižších částí Krkonoš.⁷⁶

Zásadní pro Jilemnici bylo, když Harantové na konci 18. století prodali své panství hraběti Ferdinandu Bonaventurovi Harrachovi, který již předtím držel brannské panství. Obě části rozděleného panství se díky němu opět spojila panství v té době mělo rozlohu 289 km², patřilo k němu 26 vesnic a město Jilemnice. Hrabě Ferdinand Bonaventura Harrach patřil mezi významné šlechtice, byl ve službách vídeňského dvora nejprve jako diplomat, navštívil několikrát Španělsko jako vyslanec a později se stal nejvyšším hofmistrem Leopolda I.⁷⁷

Harrachové, kteří spravovali panství Jilemnice až do 20. let 20. Století původně pocházejí z jižních Čech z vesnice Harrachy poblíž Rožumberka. Rodové kořeny sahají už do 13. století a mají Česko – rakouský původ, protože se rod záhy rozdělil na dvě větve a jedna se přesunula do Horních Rakous. V Čechách se rod výrazněji prosadil až na počátku 18. století,

⁷³ Tamtéž, s. 680.

⁷⁴ CATALANO. *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

⁷⁵ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a Tvrze českého království V*, s. 186

⁷⁶ LOKVENC, T. *Toulky krkonošskou minulostí*, s. 52 – 54.

⁷⁷ LUŠTINEC, J. *Jilemnice*, s. 15.

kdy Jan Jáchym a Ferdinand Markvart získali hraběcí titul. Ferdinand Bonaventura (1636 – 1706) v roce 1701 opět sjednotil rozdělené jilemnické panství.⁷⁸

Tabulka č. 1: Rody, které měli ve svém držení panství Jilemnice v letech 1492 - 1918

Rok	Rod
Valdštejnové	1492 - 1522
Kúnicové	1522 - 1577
Křinečtí	1577 - 1637
Harantové	1637 - 1670
Harrachové	1701 - 1918

Následovníkem Ferdinanda Bonaventury byl jeho syn Alois Tomáš Raimund (1669 – 1742), který nejen pokračoval v politice svého otce, ale také nechal postavit špitál v Horní Branné,⁷⁹ jenž byl určen pro 12 hraběcích služebníků ve výslužbě, konkrétně šest mužů a šest žen, kteří zde byli zabezpečeni až do své smrti. Také roku 1716 nechal zrekonstruovat jilemnický zámek,⁸⁰ nechal obnovit zahrady kolem zámku, o jejichž zkrášlení se postaral Kryštof Bohumír Harant.⁸¹ Syn Aloise Tomáše Raimunda (1669 – 1749) pověřil správou nad svými panstvími Františka Karla Rudolfa Swéertse – Sporcka,⁸² za jehož správy tato panství úplně rozkvetla. V roce 1748 vydal tento správce harrachovskou instrukci, která měla pro harrachovské panství zajistit pořádek a prosperitu. První část této instrukce se zabývala „hospodářstvím duchovním“, druhá část naopak mluvila o „hospodářství tělesném“ respektive o hospodářství travním, polním, ovocným, rybním a dobytčím. Tato nařízení měla sloužit k ochraně lesů.⁸³ Harrachové přispěli k rozvoji Jilemnice velkou měrou. Nechali do Podkrkonoší dopravit kvalitnější semena lnu a tím došlo k velkému rozmachu plátenictví. K tomuto rozvoji přispěl hlavně Arnošt Quido hrabě Harrach (1723 - 1783), který kromě plátenictví pozvedl i lesní hospodářství a hutnictví.⁸⁴

⁷⁸ ZEDLERS, Johann Heinrich. *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste*. 1749, s.609 – 615.

⁷⁹ LUŠTINEC, J. *Jilemnice*, s. 10 -16.

⁸⁰ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a Tvrze českého království V*, 186

⁸¹ LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice - historická zastavení*. 1. vyd. Jilemnice, 2000, s. 151.

⁸² PRCHAL, Vítězslav. *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts – Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*. in: *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 45 – 79.

⁸³ LOKVENC, T. *Toulky krkonošskou minulostí*, s. 61.

⁸⁴ LUŠTINEC, J. *Jilemnice*, s. 16.

Těžba železných rud a mědi má v Podkrkonoší dlouhou tradici, i když místní ložiska nikdy neměla takový význam jako naleziště v Krušných horách a Kutné Hoře. V Krkonoších se největší naleziště nacházela v oblastech okolo Špindlerova Mlýna, Pece pod Sněžkou a Černého dolu. Jako všude i tady se zprvu lidé soustředili na těžbu zlata. Hlavní žíly se nacházely v okolí Zlaté Olešnice a na Štěpanicku v místě zvaném Zákoutí. Později pozornost přešla na železné rudy, ale nejen na ně, protože v Krkonoších se těžila i stříbrná ruda. Doly na těžbu stříbra byly na Rokytnicku, těžba stříbra je tady doložena už v 16. století. Třicetiletá válka hutnictví nepřála, teprve po jejím skončení se noví majitelé snažili dolování obnovit. Přímo v Jilemnici se také těžilo v části, která se nazývá Kozinec. Na Kozinci bylo objeveno naleziště měděné rudy. Podrobnějšímu zkoumání však byla naleziště podrobena až v 19. století geologem Františkem Pošepným rodákem z Jilemnice. Těžba však byla nerentabilní, a proto byla zrušena. Ke konci 1. světové války se ke kutání na chvíli vrátilo, nasazení byli ruští zajatci, ale podmínky nebyly příznivé, a proto se nepřistoupilo k těžbě.⁸⁵

Díky dovozu kvalitnějšího semene lnu se spřádalo lepší vlákno, což odstartovalo vznik manufaktur na Jilemnicku. První manufaktura byla založena v Horní Branné v roce 1747, a patřilo k ní ještě bělidlo v Hrabačově. Mimo manufaktury mělo po celém Podkrkonoší velkou tradici domácí tkalcovství, které přetrvávalo až do konce 19. století, kdy se rozšířila strojová a tovární výroba. Paralelně s rozvojem manufaktur se rozvíjel i obchod, jemuž se ve své knize věnoval Jaroslav Schaller. Plátno brzo dosáhlo takové kvality, že se začalo vyvážet ve velkých sudech o váze 15 – 27 centýřů mimo České království, a to konkrétně do Haarlemu a Amsterdamu. Ke vzniku tohoto obchodu s Holandskem přispěla ztráta Slezska, protože slezští obchodníci nakupovali plátno v Jilemnici a poté ho prodávali sami do Holandska.⁸⁶

Poddané jako na všech panstvích nejvíce zatěžovala robota, mimo to museli venkované na Jilemnicku platit daň z předení a tkaní a rovněž odváděli daň státu, tzv. kontribuci. K nespokojenosti venkovského lidu také do velké míry přispívaly probíhající slezské války a později v letech 1756 – 1763 válka sedmiletá. Kromě toho Jilemnici postihla neúroda, rozšiřovaly se nemoci. V Jilemnici si epidemie vyžádaly 900 mrtvých. Postupem času se situace stala neudržitelnou a poddaní se roku 1775 vzbouřili. Nepokoje propukly na náhodském panství, dále pokračovaly na panství trutnovské, maršovské, vlčické, žacléřské, vrchlabské a jilemnické. K Jilemnici přitáhli první povstalci od Vrchlabí a Hostinného, v Horní Branné dokonce vtrhli na zámek a dožadovali se zlepšení současné situace.

⁸⁵ MAREK, František. *Jilemnický Kozinec naleziště měděných rud. Jilemnice*, 1996, s. 10.

⁸⁶ LUŠTINEC, J. *Jilemnice*, s. 16 -17.

V Jilemnici lid jednal s purkrabím Erbenem, který s nimi dokázal najít kompromis. Do povstání se zapojili i křižličtí evangelíci, kteří hledali své pány ve Vítkovicích, opět je uklidnil purkrabí Erben. Řekl jim tato slova: „*Mé děti, já nejsem ničím vinen, neb tu dávno nejsem.*“⁸⁷ V Jilemnici, Semilech a Železném Brodě jednaly magistráty ve strachu před vzbuřenci, snažily se krotit počínání vzbuřenců, ale byl to úkol nad jejich síly.⁸⁸ Po povstání začala vrchnost stíhat jeho vůdce, na Jilemnicku to byl František Jech, zběh z Laudonova pěšího pluku a syn domkaře z Jilemnice, který byl zrovna v té době na dovolené ve svém rodném městě a přidal se k povstalcům. Vojenské velitelství na něho vydalo zatykač, po 14 dnech marného pátrání po Jechovi usoudili, že mohl uprchnout na Moravu, proto požádali moravské gubernium, aby na něho vydalo zatykač. Po čase konečně Františka Jecha konečně chytili, ale uprchl jim. Po delší době zjistili, že prchl do pruského Slezska.⁸⁹ Nikdo z účastníků povstání nebyl popraven a ani uvězněn.

Může se naskytnout otázka, zdali Jilemnice vůbec měla své popraviště. Skutečně ho měla a stálo na okraji města, jak bývalo zvykem. Ta část města se dnes nazývá Kozinec. Bohužel se o zdejší popravišti dochovalo velmi málo zmínek. O jeho existenci víme, protože ho zachytili při I. josefínském mapování. Dále je vyobrazeno na vedutě od J. Venuta z roku 1786. Také je zaznamenáno na známé Grauparově mapě, kterou si nechali zhotovit Harrachové v roce 1765. Další informace o popravišti nám poskytuje Jindřich Ambrož ve své publikaci *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*.⁹⁰ Zde píše o Aleně Kadavé z Křižlic, která byla na kozineckém popravišti popravena za zahubení svého nenarozeného plodu v roce 1722. Někteří jilemničtí badatelé tvrdí, že se jednalo o jedinou a poslední popravu, ale toto tvrzení není ničím prokazatelné. Dalším historikem, který píše o popravišti, je Jan Luštinec, ten se o něm zmiňuje ve své knize *Historická zastavení*. Píše, že v roce 1780 byla na Kozinci místo staré, dřevěné šibenice byla postavena zděná, kterou obehnali zdi. Její existence však neměla dlouhé trvání, protože byla roku 1795 zbořena.⁹¹

⁸⁷ PETRÁŇ, Josef. *Nevolnické povstání 1775*. 1 vyd. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 138.

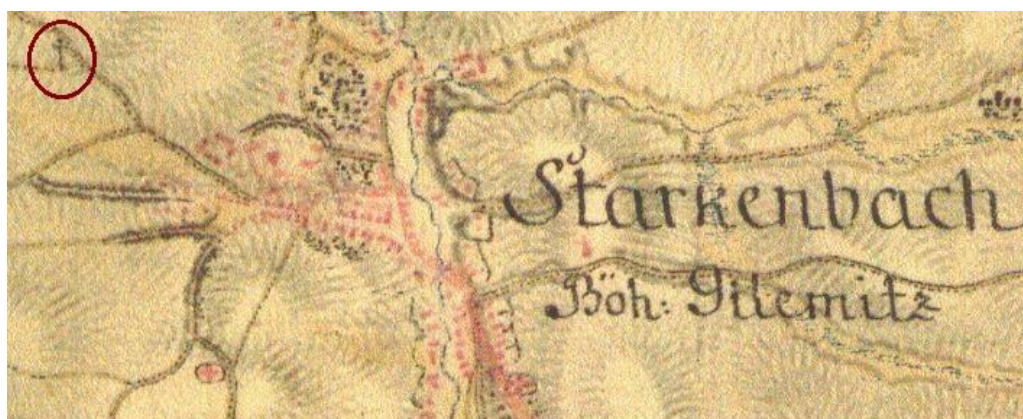
⁸⁸ Tamtéž, s. 147.

⁸⁹ Tamtéž, s. 173

⁹⁰ AMBROŽ, Jindřich. *Jilemnice: Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*. 1. vyd. Železný Brod, 1941, s. 29

⁹¹ LUŠTINEC, Jan. *Historická zastavení*. 1. vyd. Jilemnice: Město Jilemnice, 2000, s. 184.

Obrázek č. 1: Jilemnické popraviště. Josefské mapování. (www.oldmaps.geolab.cz)

Jaromíru Horáčkovi, jilemnickému historikovi a etnologovi, se podařilo sesbírat několik pověstí o jilemnickém popravišti ve své knize jménem *Hadí štěstí*.⁹² Píše o tom, že dobytek se blízko šibenice nechtěl pást, býval neklidný a často se plašil. Jednou tam prý krátce po popravě dvou odsouzců, pásli dva mladí pasáčci dobytek. Jeden z nich se začal oběšencům posmívat, podle pověsti náhle zadul mrazivý vítr, až tuhla krev v kostech, a jeho dobytek se rozutekl do všech stran.⁹³

Všechny tyto pověsti pocházejí většinou z konce 18. století, v této časové periodě prošlo město Jilemnice mnohými změnami, které jsou patrné dodnes. Zboření šibenice v roce 1795 svědčí o tom, že město procházelo modernizací. Díky rozvoji města docházelo k nárůstu počtu obyvatel, také se rozšířila městská zástavba. Lidé v Jilemnici nacházeli práci. Těm, kteří nemohli pracovat, byla poskytnuta pomoc. Jilemnice se takto stávala příznivým místem pro život.

V době rozhodující pro moji bakalářskou práci, vládl panství Jan Nepomuk Arnošt Harrach (1756 – 1829), ten se snažil pokračovat v politice svého otce Arnošta Quida (1723 – 1783), jenž se ujal správy velkostatku Jilemnice v roce 1749 a věnoval velkou péči svým poddaným za sedmileté války. Rozdělil nejvíce válkou zasažené obyvatele do třech tříd. V první se nacházeli obyvatele nemocní, kteří neměli možnost pomoci od nikoho jiného. V druhé třídě potom byli zdraví lidé, ale neschopni se sami uživit. Do třetí třídy zařadil obyvatele práce schopné, kteří však trpí nedostatkem práce. Podle těchto tříd poté stanovil, v jaké míře jim bude poskytnuta pomoc. K nemocným byl poslán jilemnický lékař Jan Kittel, v okolních vesnicích pomáhali nemocným rychtáři, kteří poté posílali zprávy o zdravotním

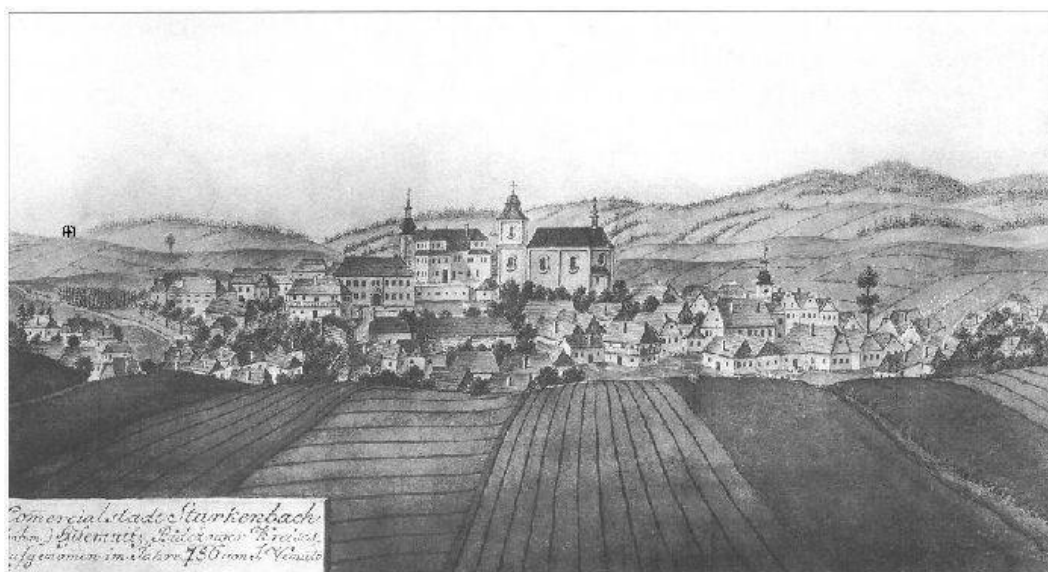
⁹² HORÁČEK, Jaromír. *Hadí štěstí: pověsti ze západních Krkonoš*. 1 vyd. Jilemnice: Městský úřad Jilemnice, 1999.

⁹³ Tamtéž, s. 55.

stavu nemocných Janu Kittelovi. Postiženým z druhé třídy byla denně poskytnuta půl libra masa, její rozdělování a evidenci zajišťovali faráři. Třetí třídě byla zajištěna možnost výdělků. Jeho syn Jan Nepomuk na tuto tradici navázal a nejen to za jeho vlády nad panstvím završil hospodářský rozvoj lnářství a plátenictví, rozšířil produkci železa, což se velmi brzo stalo nedílnou součástí panského hospodaření. Nemalou pozornost věnoval zlepšení lesního hospodářství.

Tato hospodářská a sociální politika dvou zmíněných Harrachů měla pozitivní vliv na rozvoj města. Postupný vývoj města se projevoval několika faktory. Jedním faktorů bylo zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva, a to vedlo k nárůstu počtu obyvatel.⁹⁴ V roce 1710 obývalo Jilemnici pouhých 750 obyvatel, v roce 1765 už stoupl počet obyvatel na 1182. Dále se zvyšoval počet domů postavených v Jilemnici a zástavba dosáhla hranic dnešní Jungmannovy ulice, jádro zástavby se nacházelo v dnešních ulicích V Domkách a Jana Harracha (viz příloha č. 1). V Jilemnici bylo v roce 1765 kolem 184 domů, v dalších částech v Hrabačově a Jilmu bylo napočítáno 51 domů. Hrabačov v této době měl 365 obyvatel, v Jilmu žili 302 obyvatelé. Celkem tedy Jilemnice měla 1849 obyvatel, kteří žili ve 286 domech.⁹⁵

Obrázek č. 2: Jilemnice roku 1786 (josjilemnice.cz)

⁹⁴ LUŠTINEC, Jan. *Historická zastavení*, s. 51 – 52.

⁹⁵ Tamtéž, s. 174.

Obrázek č. 2 zachycuje vzhled Jilemnice v roce 1786. Je zde patrná dominanta města, kterou tvoří kostel svatého Vavřince, který bohužel po požáru v roce 1788 ztratil svou typicky bachratou barokní střechu. Vlevo nahoře je patrný obrys šibenice, naopak vpravo dole je viditelná radniční věž s proslulými hodinami. Zde na obrázku je radnice ještě barokní stavba, ale po požáru byla v roce 1789 přestavěna do dnešní klasicistní podoby (viz příloha č. 2).⁹⁶

S přibývajícím počtem obyvatel rostla i potřeba jilemnického soudu, který měl za úkol řešit spory obyvatel města a okolí. Vrchnostenští úředníci měli prostřednictvím soudu dohlížet na pořádek a na správný chod města. Mnou prozkoumané prameny se netýkají témat, na která byla posledním desetiletím tolik zaměřena pozornost. Nejedná se o smilstvo či vraždy, jde o prameny běžnějšího charakteru, jako jsou spory o dluhy, spory o pozůstalost. Také se zabývám trestněprávními delikty, především krádežemi, poškozením majetku či nactiutřačnými urážkami. Jedná se tedy o každodenní přestupky, které si pomáhají dotvořit představu o trestání běžných přestupků proti dobovým normám.

⁹⁶ Tamtéž, s. 15.

IV. Civilněprávní a trestněprávní spory na panství Jilemnice v letech 1786–1793

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat soudní protokoly z provenience rodu Harrachů na panství Jilemnice, které vznikly v letech 1786 – 1793. Celkem jsem prozkoumala 143 soudních pří. Z toho se 106 rozepří dotýkalo civilního práva, zbytek tedy 37 sporů se týkalo trestního práva. Soudní řízení byly zaznamenávány do dvou knih, v obsáhlejší knize jsou zapsány civilněprávní případy. Obě knihy byly psány kurentem a převážně německy. Zajímavé je, že se v knihách nacházejí i zápisy psané česky, nebo v některých případech písař dokonce střídá češtinu s němčinou, to je pro období konce 18. století neobvyklé. Silnější pro české tendence se začaly objevovat až na začátku 19. století. V době rozhodující pro mou práci byl písařem Ignác Erben, ten je podepsaný pod všemi českými texty. Mohlo to znamenat, že patřil k raným přívržencům národního obrození. Další výraznou postavou, která figurovala ve všech sporech, byl Josef Erben, ten zastával funkci tzv. „*Oberamte*“, nejvyššího úředníka a inspektora. Jeho starostí bylo dohlédnout na průběh vyšetřování a následně na soudní řízení.

Soudní řízení u trestních sporů bylo rozděleno na dvě části. V první části probíhalo vyšetřování, úředníci vrchnostenské kanceláře vyslyšali svědky a zjišťovali míru poškození majetku. Roli také hrálo, co bylo ukradeno, pokud šlo o krádež. Ovšem soudní řízení nebylo zahájeno jenom z důvodu krádeže či poškození majetku. Pro novověkého člověka byla důležitá jeho čest, když došlo k jejímu pošramocení, bylo nutné, aby poškozený svou dobrou pověst opět obnovil, proto se obracel k vrchnostenskému soudu. V druhé části soudního řízení byl vynesena ortel. Při vynesení rozsudku se obviněný dozvěděl, jaký trest ho čekal. Tresty se lišily podle závažnosti spáchaného zločinu.

Průběh civilněprávního soudu se trochu odlišoval od trestněprávního. Jednalo se většinou o stížnosti na souseda, také vrchnostenská kancelář projednávala pře, které vznikly nesplacením dluhů, či šlo o spory, které vyvolala závět pozůstalého. Nešlo jenom o rozepře, vrchnostenská kancelář také někdy sloužila jen jako prostředník. Měla za úkol úředně potvrdit sjednanou dohodu mezi zúčastněnými stranami.

Největší rozdíl mezi civilněprávními a trestněprávními spory tkví v tom, že při civilněprávním sporu nebyl vynesena trest. Spíše byl stanoven postup, jakým se mají obě

strany dohodnout. Vrchnostenská kancelář například stanovila dobu, kdy má dlužník svému věřiteli splatit svůj dluh.

Průběh obou řízení měl i společné rysy, v obou případech byly vyslechnuty obě strany. Kancelář přihlížela k jejich výpovědím, pokud se k té dané věci objevil i svědek, byl vyslechnut i on.

Výslech probíhal za přítomnosti faráře Dominica Rambacha, svědek musel složit přísahu, že bude mluvit jen pravdu a že záměrně neuškodí ani jedné straně.⁹⁷ Po složení přísahy byl svědek vyslechnut. Nejdříve se mu kladly otázky typu, jak se jmenuje, odkud pochází, jaké má povolání, po případě jakého je vyznání. Tak tomu bylo v případě Davida Lukeše, který odpověděl: „*Ich heise David Lukesch aus Nieder Stepanitz, evangelische Religion.*“⁹⁸ Po těchto základních otázkách začali klást úředníci dotazy, které se týkaly probíhajícího případu. Po výslechu nesměl svědek mluvit o své výpovědi s nikým, kdo měl, co dočinění se soudem, který právě probíhal.

IV. 1 Civilněprávní spory na panství Jilemnice 1786 – 1789

K rozvoji civilního procesu dal podnět obecní řád z roku 1781. V tomto řádě byl stanoven dispoziční princip, to znamená, že podnět k zahájení procesu dávaly poškozené strany. Právě ony mohly v procesu pokračovat, nebo ho také ukončit. Největší změna byla v tom, že s oběma stranami bylo při procesu zacházeno rovnocenně, ať už se jednalo o rychtáře nebo obyčejného rolníka.⁹⁹

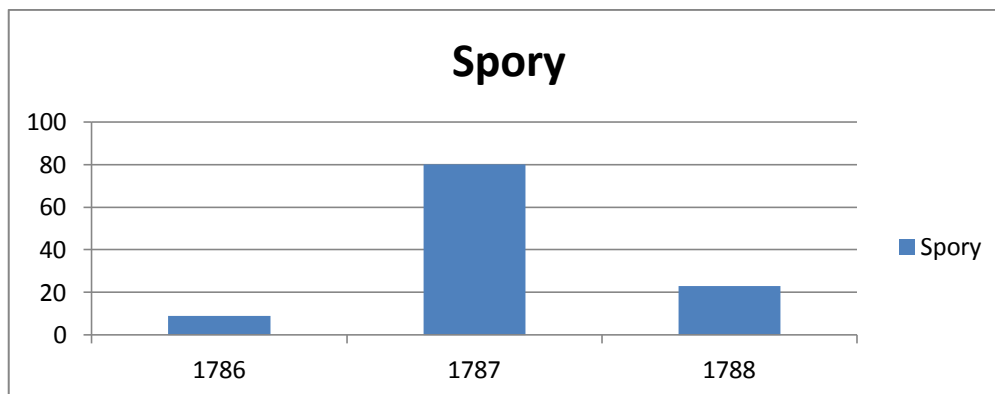
V první knize, kterou jsem zkoumala, se nacházejí civilně právní spory. Zabývat se budu především spory o dluhy a spory o dědictví. Prozkoumala jsem 106 sporů, z toho 104 se dotýká dluhů, dva spory se týkají dědictví.

⁹⁷ . „ *Já Jan Madle přísahám Pánu bohu všemohoucímu, že v příčině mezi panem Josefem Pulmanem sousedem punčochářem v Nové Pace jedním a paní Magdalenou Roudnou rozenou Peskrovou mlynářkou bohदानeckou druhým dílem, majícího soudy strany. Josefovi Pulmanovi od nebožtíka pana Petera Josefa Peskra darovaného dluhu per 300 zlatých všechno, nač tázán budu, a v co mě v pravdě povědomo jest, bez zadržování v mysli a neb bez dvojsmyslností žádnému k zalíbení, neb k zármutku pravdu čistou vyznati ani ničeho zamlčet, a vyrčení mého žádnému vyjeviti nechci, dokavad by práva samého vyhlášeno nebylo tak, mě tomu dopomáhej Bůh. Amen.*“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 40.

⁹⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha 768, fol.

⁹⁹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1 vyd. Praha: ORAC, 1995, s. 148.

Graf č. 1: Počet sporů na panství Jilemnice v udaných letech 1786 – 1788.

Z grafu č. 1 je jasně vidět, že nejvíce sporů vrchnostenská kancelář řešila v roce 1787 nejméně pak v roce 1786, a to i přestože je v knize zaznamenán téměř celý rok, první zápis je z dubna 1786. Malý počet řešených pří v roce 1788 je způsoben tím, že není zaznamenán celý rok, poslední zápis je z 26. března 1788.

V tabulce č. 1 je přehled typů sporů z let 1786 – 1788. Jedná se o spory o dluhy, spory o pozůstalost.

Tabulka č. 2 : Druhy sporů na panství Jilemnice v letech 1786 - 1788

Rok	Spory o dluhy	Spory o pozůstalost
1786	0	0
1787	81	2
1788	23	0
Celkem	104	2

Z tabulky č. 2 vyplývá, že 98% tvoří spory týkající se dluhů, ostatní pře mají dohromady 2%. Spory o pozůstalost tvoří 2%. Z toho jasně vyplynulo, že vrchnostenská kancelář nejvíce řešila pře o dluhy. Nejspíše to bylo způsobeno tím, že v Jilemnici byl rozšířen obchod se lnem, proto se tam nacházela velká koncentrace obchodníků, od kterých si bylo možné vypůjčit peníze. Všeobecně obchod dával prostor ke vzniku burz a bank.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Van Dülmen, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku II. 1. vyd. Praha:Argo, 2006, s. 72.*

IV. 1.1. Spory o pozůstalost

Závěť, testament neboli kšaft hrál v životě novověkého člověka významnou roli. Jedná se o pramen soukromoprávního charakteru, je to dokument, který měl zabezpečit majetek pozůstalým. Kšaft mohl mít podobu ústní i písemnou, v prvním případě byli nutní dva svědci. Na svědky byly kladeny určité nároky, nesměli jimi být nedospělí, ženy, duševně nemocní, domácí čeledě, hlouš a nepoctiví lidé. Měšťané měli svobodu při rozhodování o majetku po jejich smrti. Děti měšťanů byly neopomenutelnými dědici, jejich vydědění tudíž nebylo jednoduché a mohlo se tomu tak stát jen za nějakých podmínek. Městské právo jich rozlišuje 14, řadí tam zlé zacházení s rodiči, spáchání trestného činu, pokus o zabití rodičů, zradu rodičů a podobně.¹⁰¹

Testamenty se nejčastěji sepisovaly, když byl člověk nemocen. Do závěti se promítaly vztahy mezi příbuznými. Špatné poměry v rodině se projevovaly zkrácením dědického dílu nebo úplným vyloučením z testamentu a toto jednání po nebožtíkově smrti vyústilo k pozůstalostním sporům. Ještě na začátku 16. století vysvědčování testamentu plně spočívalo v ruce rychtáře a radních, ale během 17. a 18. století se funkce městské rady jako vykonavatele závěti oslabil. Postavení žen vdov v měšťanské rodině bylo dobré, manželé svým ženám většinou odkazovali majetek rovným dílem jako svým dětem.¹⁰²

V knize s civilněprávními spory jsou obsaženy pouze dva spory o pozůstalost z roku 1787. Dědické pře byly vyřizovány v rámci dědického řízení. V jednom případě se jednalo o rozepří v rámci rodiny z Harrachova, příbuzenský poměr je jasně popsán, šlo o mezigenerační spor mezi druhou manželkou zesnulého Franze Möllera a jejích nevlastních dcer Marie Anny provdané Holekové a Johany provdané Wágnerové.

Jednalo se o pozůstalost po Franzu Möllerovi z Harrachova. Svůj majetek odkázal svým dvěma dcerám Marii Anně provdané Holekové a Johaně provdané Wágnerové a své manželce Anně Möllerové, nevlastní matce jeho dcer.¹⁰³

Franz Möller odkázal své nejstarší dceři Marii Anně Holekové majetek v hodnotě 1936 zlatek, své druhé dceři zanechal 600 zlatých. A své ženě Anně Möllerové ponechal pouhých

¹⁰¹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1 vyd. Praha: ORAC, 1995, s. 108 – 109.

¹⁰² MALÝ, Tomáš. *Mentalita, zbožnost a smrt chrudimského měšťanstva v raném novověku*, in: Chrudimský vlastivědný sborník 7, Chrudim, 2003. s 19 – 23.

¹⁰³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 19.

200 zlatek. Anna se cítila odbytá touto malou částkou v porovnání s penězi jejích nevlastních dcer, předložila své výdaje a bránila se tím, že takhle malá částka jí nemůže stačit. Každý rok musela za domek zaplatit 15 zlatek a také platila 50 zlatek ročně za pšeničnou mouku harrachovskému mlynáři, proto s pomocí vrchnostenské kanceláře uzavřela dohodu, že jí budou nevlastní dcery přispívat na živobytí.¹⁰⁴

Ve druhém případě se jednalo o spor sousedů z Nové Paky. Šlo o při mezi punčochářem Josefem Pulmanem a mlynářkou Magdalenou Roudnou rozenou Peskrovou. Zesnulý Peter, Peskr bratr Magdalény Roudné, odkázal ve svém testamentu hospodáři Josefu Pulmanovi kapitál na jeho obchod. Zároveň mu prominul dluh, který u něho měl, v hodnotě 300 zlatých. Tímto způsobem mu nejspíš Peter Peskr chtěl vyjádřit svůj vděk za to, že mohl bydlet v Pulmanově obydlí. Svou sestru ze závěti vynechal, protože byl přesvědčen o tom, že má sama dost peněz.

Prominutí dluhů ve výši 300 zlatek vyvolalo nevoli u Magdalény Roudné a ta vznesla na vrchnostenskou kancelář stížnost na Josefa Pulmana. Vrchnostenská kancelář si přizvala jako svědka Jana Madlu, mlynáře ze Zdírče, aby mohla objektivně rozhodnout ve prospěch či neprospěch Josefa Pulmana. Jan Madla musel předtím, než byl podroben výslechu, za přítomnosti kněze Dominica Rambacha složit přísahu, ve které slíbil, že bude mluvit pravdu.¹⁰⁵

Předvolaný Jan Madla vypověděl, jak se mu Peter Peskr pár dní před svou smrtí svěřil, že Josefu Pulmanovi odpustil jeho dluh a v závěti mu také něco odkáže. „*Svému hospodáři Josefu Pulmanovi a co on jemu dlužen byl, to odpustil a dále doložil, až bude testament dělat, že ještě s nějakou částkou na něj pamatovati bude za tu věrnou službu.*“¹⁰⁶ Po tomto výroku se Jan Madla zeptal, jestli myslel i na svojí sestru, na to mu Peter Pesker odvětil, ona má sama dost a nic nepotřebuje, z tohoto důvodu ji nezahrnul do závěti.¹⁰⁷ Na základě svědecké výpovědi soud rozhodl ve prospěch Josefa Pulmana.¹⁰⁸

Zatímco druhý spor byl vyřešen pomocí svědecké výpovědi, při tom prvním došlo k rozuzlení za pomoci vrchnostenské kanceláře, která navrhla dohodu, na níž se účastnice sporných stran shodly. První pře byla vyvolána vyloučením Peskrovy sestry Magdalény

¹⁰⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 19.

¹⁰⁵ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 38.

¹⁰⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 39.

¹⁰⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 15., fol. 40.

¹⁰⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 41.

Roudné, v té druhé Franz Möller myslel na všechny své pozůstalé, ale své manželce zanechal nejméně, to se jí nelíbilo, protože by neměla na živobytí. Z toho důvodu se obrátila na vrchnostenský úřad, aby dosáhla nějaké dohody se svými nevlastními dcerami.

IV.1.2. Spory o dluhy

Převážnou většinu konfliktů o majetek tvořily spory o dluhy. Představují 98% všech prozkoumaných rozepří, to je 104 sporů ze 106 probádaných.

Ze zápisů z knihy se dalo vystopovat, odkud sporné strany pocházely. Zatímco u jiných při pocházeli lidé spíše z okolních vesnic, ve sporech o dluhy spíše figurovali jilemničtí měšťané. Lidé si půjčovali u obchodníků, nejvíce se opakují jména Franze Antona Stříška z Horní Branné a Václava Patermana obchodníka z Litomyšle, který se v Jilemnici nechával zastupovat Josefem Cantanim. Franz Anton Stříšek nebyl jenom obchodník, ale také byl „*negotiant*“, což znamená něco jako bankéř, proto se u něho vyskytuje tak vysoký kapitál. Největší dlužná částka byla 5890 zlatých, tu si půjčil Josef Stříšek od svého bratra Franze Antona Stříška z Branné.¹⁰⁹ Dluhy vznikaly z různých příčin, například jako půjčka za zboží, jak tomu bylo v případě Josefa Knoppe, kdy mu Anton Hanuš půjčil peníze na kůži na boty. Dále mohly dluhy vznikat jako obchodní úvěr. Ten uzavřel Josef Višňák s Václavem Patermanem při jejich obchodování. Dluhy také vznikaly jako půjčka na chod hospodářství, Marie Horáková půjčila 12 zlatek Václavu Stínilovi na chod jeho hospodářství a to byla nejmenší dlužná částka, kterou vrchnostenská kancelář projednávala.

Tyto pře vznikaly hlavně z důvodů nesplacení dluhů, obě strany chtěly pro sebe získat co nejvíce výhod. Dlužníkovým záměrem bylo usnadnit si splacení dluhů, proto na vrchnostenskou kancelář podávali dlužníci žádosti, aby jim prodloužili lhůtu na splacení jejich dluhu. Bylo tomu v případě Josefa Stříška, který chtěl prodloužit svou časovou lhůtu na splacení dluhu svému bratru Franzu Antonu Stříškovi o 45 dní.¹¹⁰

Cílem věřitele naopak bylo získat vypůjčenou částku zpátky a zajistit si nějakou záruku případně nesplacení dluhu, například v podobě užívání majetku dlužníka nebo zástavou jeho majetku.¹¹¹ V tom případě se při uzavírání půjčky vystavovala tzv. obligace. Tento pojem je v Ottově slovníku naučném vymezen jako právní dokument, v němž je dlužník zavázán

¹⁰⁹ „*Franz Anton Strischek aus Branna beklagten anderten theils puncto debiti 5890 gulden capital.*“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 60.

¹¹⁰ „*Hat herr Franz Anton Strischek kauf und handels man aus Branna in gesucht um fernere 45 tägige erweiterung der Rechtsfrist.*“ SOA Zámorsk, Velkostatku Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 46.

¹¹¹ SIGLOVÁ, T. *Soudové zisky nenesou*, s. 175.

věřiteli plnit obsah dokumentu. Ten zakládá pohledávku, jíž odpovídá závazek neboli dluh. Bez obligace by tento systém závazků a smluv neměl smysl, pokud by nebyly zásady, které by umožňovaly vynucení plnění povinností. Tímto způsobem vznikla soustava ručení za závazek. Na úplném počátku dlužník ručil svou osobou, svým životem, a pokud dlužník nemohl splácet svůj dluh, došlo k jeho znevolnění.¹¹²

Franz Anton Stříšek z Branné nechal vystavit obligaci Johanu Budínovi, když si od něho půjčil 141 zlatek a 14 krejcarů. Pokud by nesplatil svůj dluh, bylo by mu zastaveno hospodářství.¹¹³

Johan Budína nebyl jediný, kterému Franz Anton Stříšek nechal u vrchnostenské kanceláře vystavit obligaci, dalším jeho dlužníkem byl Karl Kinčl, který si od něho půjčil 156 zlatek. Ten se také zaručil svým majetkem, že dluh splatí, vše bylo na úřadě zaznamenáno. Pokud by nebyl schopen svůj dluh věřiteli splatit, přistoupilo by se k exekuci jeho majetku a z utržené částky by se dluh zaplatil.¹¹⁴

To se stalo Franzovi Beránkovi, který dlužil Václavu Patermanovi 160 zlatek. Franz Beránek nemohl splácet své dluhy, proto byl jeho majetek v exekuci zabaven a následně vydražen za 260 zlatek. Část se použila na zaplacení jeho dluhu a zbytek mu byl navrácen.¹¹⁵ Dalším dlužníkem, jehož dům byl zabaven v exekuci, byl Karl Višňák, jenž dlužil Josefu Patočkovi 140 zlatek.¹¹⁶

V některých sporech sloužila vrchnostenská kancelář jen jako prostředník a jejím hlavním úkolem bylo zajistit dobré a pravidelné splácení dluhů. Dalším cílem bylo stanovení lhůty, v jaké měl být daný dluh splacen. Jeden z případů, kdy vrchnostenská kancelář sloužila jako prostředník ke smlouvením smlouvy o splácení dluhu, je z roku 1786. Obě strany se těmito opatřeními snažily ochránit svůj majetek.

¹¹² MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1 vyd. Praha: ORAC, 1995, s. 106 - 107.

¹¹³ „*Glaubigern zustehen dne Pfandrechts auf Gefahr des an verlangen Theils Grundbuecherlich einzuverleiben und vorzumerken bewilleget.*“ Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 48.

¹¹⁴ Tamtéž, fol. 25.

¹¹⁵ „*an der zu versteigerung deren dem dasingem unterthänigen burger Franz Beranek aus dem stadt Starkenbach gehörigen und von dem Wanzl Paterman burger aus der stadt Leutomischel wegen ex judicato mecantili zu forderen haben den capitali per 100 gulden mit Execution belegten grundstücken bestimmten tagsatzung folgen den aufgewohnen worden ist, und zwar: Nachdem die Executione stehende Franz Berankische grundstück dem stadt Starkenbach zu folge der bestehende der bestehende gerichtordnung ad justatiam bemeldten stad Leutomischel burger Wanzl Paterman als exequirem den theils, welcher bei den Franz Beranek.*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 72.

¹¹⁶ Tamtéž, fol. 73.

Jednalo se o narovnání mezi Václavem Paternou z Litomyšle a Josefem Višňákem a jeho rodinou z Jilemnice. Višňákovi s Václavem Paternou obchodovali a půjčili si od něho 297 zlatek, aby zabránili přerušení jejich obchodu, obrátili se na vrchnostenský úřad, aby mezi sebou uzavřeli dohodu, kde si stanovili podmínky splacení dluhu. Každý čtvrt rok dokud nesplatili dluh, odváděli 25 zlatých. Pokud by Višňákovi nedodrželi termín splacení dluhu, mohl je Paterna přinutit vše i s úroky hned zaplatit. Slíbili, že jestli Karel Višňák nebude schopný splácet, tak za něho bude splácet jeho manželka nebo syn.¹¹⁷ Dále žádali, aby jim nanovo uvěřil zboží v hodnotě 200 zlatek, které mu sami za šest neděl na své náklady do Litomyšle dovezli.

Zmíněné narovnání bylo uzavřeno z dobré vůle obou stran, aby si úředně potvrdili stanovené podmínky, a následně mohli navázat na předchozí obchod. O rok později však Václav Paterna žaluje Josefa Višňáka kvůli nesplacení jeho dluhu 130 zlatek. Václav Paterna figuruje ve více sporech o dluhy, mezi další Paternovi dlužníky patří Josef Kintsch, který Václavu Patermanovi dlužil 50 zlatek.

Při některých sporech musely sporné strany dokazovat své nároky pomocí svědků. Takový případ je znám z roku 1787. Spor tehdy probíhal mezi jilemnickým měšťanem Antonem Hanušem a Josefem Noskem z Rokytnice, jako svědka si přizvali Josefa Vaňka ze Zálesní Lhoty. Anton Hanuš půjčil Josefu Knoppe, obuvníkovi z Rokytnice, 23 zlatých a 25 krejcarů na kůži. Dluh za něho zaplatil Josef Nosek, obchodník se lnem. Josef Váněk musel složit přísahu, že bude svědčit při bohu pravdu. Dále musel přísahat, že se nebude snažit uškodit ani jedné straně.¹¹⁸ Po složení přísahy musel dosvědčit, že Josef Nosek opravdu zaplatil Antonu Hanušovi pohledávku za Josefa Knoppe.¹¹⁹

¹¹⁷ „ Dobrovolný narovnání mezi panem Václavem Paternem měšťanem litomyšským a Josefem Višňákem jeho manželkou a synem Josefem sousedy jilemnickým na vydělaný dluh 297 zlatých. My níže podepsáni přiznáváme, že jsme spravedlivě dlužni 297 zlatých panu Václavovi Paternovi z Litomyšle, na kterejto peníze my by vši vejminky každého ¼ roku 25 zlatých do jeho domu odvedeme, též i také všechny outraty skrze ten náš dluh počítaný a vydělaný zpátky jemu zaplatíme, a kdybychom ten termín nesplatili, tak nám může ty vydělané termíny kasírovat a má hned dle našeho prvního contractu všudy co nejostřej dle své libosti, toho předeepsaného celého dluhu i se všemi outraty k zaplacení přidržeti, čemuž my sme jemu právo a moc nad námi zanechali.“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, . 7.

¹¹⁸ „ Ich Josef Vanek schwöre Gott dem allmähtigeneinen körperlich hid, daß ich niemande zu leid üben die jenige fragen, welche mir von seiten heite aus amte gelegenheit des zwischen Anton Hanusch und Josef Nosek für waltende rechtstritt gesteltet und vorgehalten werde, die reine...“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol.41.

¹¹⁹ „ Jos. Nosek wegen einer für shuchmacher Josef Knoppe wegen abgehmele leder per 23 gulden und 25 kreuzen geleiste un zu zahlende ...“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760, fol. 41.

IV.2 Trestněprávní spory

Uvedené případy jsou obsaženy v knize, která se nazývá „*Strafprotocoll*“, kniha zachycuje případy z let 1786 – 1793, je zde zaznamenáno 37 pří. Z toho se 3 případy vztahují k urážkám cti a autorit, jeden řeší krádež dobytka. Šest sporů se týká poškození vrchnostenského lesa nebo soukromého majetku. Nejpočetnější skupinu tvoří krádeže polen při splávce nebo dřeva z vrchnostenských lesů. Tyto krádeže tvoří 73 % všech sporů. Pře vzniklé poškozením majetku představují 16% všech sporů. Případy vyvolané nactiutřačnými nadávkami tvoří 3% z celkového počtu sporů.

Tabulka č. 3: Počty sporů podle prozkoumaných let 1786 - 1793 na panství Jilemnice

Rok	Nactiutřačné urážky	Krádež dobytka	Krádeže dřeva	Poškození majetku
1786	0	0	0	2
1787	0	0	0	1
1788	1	0	5	0
1789	2	1	10	0
1790	0	0	5	1
1791	0	0	3	0
1792	0	0	4	1
1793				1
Celkem	3	1	27	6

Na základě studia pramenů hrdelních soudů bylo vytvořeno několik typologií deliktů. Jaroslav Pánek ve své studii rozdělil trestné činy do osmi skupin: 1. delikty proti oficiální ideologii, 2. delikty proti panovníkovi a státnímu zřízení, 3. delikty proti pozemkové vrchnosti, 4. delikty proti místní administrativě, 5. delikty proti životu a zdraví, 6. delikty proti majetku, 7. delikty proti cti a 8. delikty proti mravnosti.¹²⁰ Dalším historikem zabývajícím se hrdelním soudnictvím je Jaroslav Čechura a ten rozdělil trestní delikty do pěti

¹²⁰ PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, ČsČH 32, 1984, s. 693-728.

kategorií: 1. činy proti ideologickým základům státu, 2. činy proti řádu a bezpečnosti 3. činy proti vlastnictví, 4. činy proti zdraví a životu a 5. činy proti osobním právům stavovské příslušnosti.¹²¹ Já trestněprávní spory rozdělila na spory o čest, krádeže a pře vyvolané poškozením cizího majetku. Tuto typologii jsem vytvořila, protože mnou probádané prameny neobsahovaly všechny delikty jako u pramenů Čechury a Pánka. Poškození cizího majetku by odpovídalo Pánkově šesté kategorii delikty proti majetku, protože se objevovaly i případy, při kterých vesničani poničili vrchnostenský les. Mohla bych je zařadit do skupiny delikty proti pozemkové vrchnosti. Knihy trestních protokolů, které jsem pročetla, ale nezahrnovaly smilstvo a vraždy. Na jilemnickém panství se také smilnilo, ale ne každý se dostal za tento prohřešek před soud. Šlechta byla vůči tomuto přestupku velmi tolerantní.

IV.2.1 Nactiutrhačné urážky

V raně novověké společnosti hrála velmi významnou roli čest, neboli dobrá pověst. Souhrn těchto vlastností byl důležitý pro dobré vztahy se sousedy, sňatkovou politiku, čest byla také podstatná pro získání úřadů ve vesnické nebo městské společnosti.¹²² Zásadní roli hrála vlastnost, které se říkalo poctivost, a tento rys lidské povahy neměl stejný význam, jako má v dnešní době tzn. mravní bezúhonnost, svědomitost a spolehlivost. V raném novověku poctivost znamenala mít dobrou pověst, být váženým členem městské obce. Novověký člověk nezískával čest narozením, nýbrž dodržováním společenských hodnot a norem. Opozitem slova poctivost jsou slova hanba, potupa, ostuda. Také existovala celá řada zneuct'ujících nadávek (nejčastěji zloděj, šelma, panchart), tyto nadávky se používaly, když lidé měli pocit, že jsou oběti zrady, podvodu či lži. Vyjmenovaná slova se spíše týkaly mužů, ženám byly určeny jiné nadávky (například zlodějská kurva, děvka), které ještě více stupňovaly slova jako zmrskaná, ocejchovaná. Proti těmto nactiutrhačným nadávkám se bylo potřeba bránit, proto v novověku existovala propracovaná síť trestů.¹²³ Pokud by se uražený člověk nebránil, mohl postupně přijít o svou dobrou pověst a mohl by se stát tzv. „bezectným člověkem“.

Terčem nadávek nejčastěji byli rychtáři. Ve městech rychtář uskutečňoval rozhodnutí městské rady, ale nejen to měl i své pravomoci například: řešil drobné spory, dohlížel na veřejný pořádek či kontroloval průběh trhů. Rychtáři z městeček mohli také působit jako poradci pro rychtáře z okolních vesnic. Rychtář měl svou vlastní soudní agendu, řešil drobné

¹²¹ ČECHURA, Jaroslav, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*.

¹²² Van DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích*. 1.vyd. Praha: Dokořán, 2003, s. 61 - 63

¹²³ van DÜLMEN, Richard. *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001, s. 67.

přestupky, také dohlížel na pořádek, na řádné svěcení svátků a na to zda lidé dodržují pracovní klid.¹²⁴ Nejčastěji rychtáře napadali při výkonu jeho povinností, ale také v hospodách, kde velkou roli hrál alkohol. Podle van Dülmena se většina urážek na cti odehrála právě v hospodě nebo na ulici před ní.¹²⁵ Hospody měly významnou funkci v rámci socializace a komunikace, lidé se v hospodě scházeli a povídali si a vyměňovali si informace s přespolními lidmi při popíjení alkoholických nápojů. Popíjení přes míru alkoholických nápojů často vedlo k nadávkám a rvačkám, alkohol však nemusel plnit jen negativní funkci, ale naopak mohl sloužit i jako prostředek k integraci do společnosti či jako stmelovací prvek, který sloužil k usmíření.¹²⁶

Alkohol v lidech vyvolával násilné sklony, a proto někteří jedinci stanuli před soudem za urážku na cti nebo urážku vážené autority jak tomu bylo v Jilemnici v roce 1789, kdy Josef Říha a Jiří Bedrník přišli k jilemnickému rychtáři a po vypití pohárku piva začal Josef Říha rychtáři nadávat a také napadl jeho ženu. *„Žalujíce rychtář jilemskej, kterak Josef Říha soused martinický s Jiříkem Bedrníkem z Martinic k němu dne 28. prosince k večeru přišel, kterýžto Josef Horáček následoval. Po vypití trůnku piva Josef Říha na stoly tlačiti začal, sklenicma házel, a tlouk. Na kterožto tak zbujný a nepokojný jednání, Josefa Říhy rychtář jelemský jeho Říhu napomínal, aby s pokojem seděl škodu nedal, on sice jemu něco jinšího ukáže. Nedbaje na to Josef Říha, na rychtářku do komory dveře vyrazil, její čepec z hlavy strhl a za vlasy porval.“* Sražení ženě čepece z hlavy se považovalo za zneuctující gesto, které nebylo tolerováno. Dále začal Říha rychtáři vyhrožovat. *„Vy buďte sakramenská šelma jestli mi neodpustíte, ja vás uškrťim.“* Rychtář se sám bránit nemohl a přivolal sousedy, které potom uváděl jako svědky. *„Rychtář Kocourek uvádí přítomné svědky Josefa Jezdinského z Jilmu, a Matěje Zuba sousedu z Jilemnice „ V kanceláři přečetli výpověď rychtáře Kocourka Josefu Říhovi, ten se bránil tímto způsobem. „ Jsouce sice pravda, že jse všelikeré věci, který rychtář jilemský žaloval, staly. Staly se ale z příčiny ponevadž Josef Říha opilý jsouce, od rychtářky popelářem nazván s tím takovým slovem nějakým způsobem tejrán se cítil.“* Kancelář vynesla rozsudek a Josef Říha byl odsouzen k „ostrému arestu“ a musel nahradit vzniklé škody v hodnotě 17 zlatek a 40 krejcarů. *„Josef Říha za jeho provinění dle cap.IV §59 a 60 všeobecných pravidel o politických provinění a trestu¹²⁷ s osmi denním ostrým Arrestem*

¹²⁴ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisku nenesou: Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. panství*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2011, s. 156 - 157

¹²⁵ Van DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život II*. 1. vyd. Praha: Argo, 2007.

¹²⁶ SIGLOVÁ, T. *Soudové zisku nenesou*, s. 230 – 231.

¹²⁷ „ Za provinění politické každá svévolnost na ulici veřejně provedená, a kterou jedné neb více osobám nepřiležitost aneb uražení a škoda děje. Se prohlašuje ponevadž způsobové rozpustilosti i tu rozmanitý jsou, by

a nahrazením těch z jeho rozpustilosti zdělaných a od Václava Kocourka na 17zlatek a 40 krejcarů lišidírovaných a od ouřadu na 17 zl. a 40 krejcarů zmíněných outrat potrestán byl.¹²⁸ Tady je v praxi vidět, že vězení už nefunguje jen jako místo, kde delikvent přečká dobu, než bude vynesena rozsudek, nýbrž slouží jako forma trestu. Všeobecná pravidla o politických proviněních jsou součástí Všeobecného Zákoníku o zločinech a trestech vydaného roku 1787.

Další příklad nactiutrhačného sporu je pře, kterou roku 1789 řešila vrchnostenská kancelář, kde chalupník Josef Kocourek nazval roztockého rychtáře Josefa Horáčka „šelmou“ a „ničemným“, čímž mu učinil „hanbu a neposlušenství“. Josef Kocourek byl podroben výslechu a na přednesení rychtářského práva reagoval takto: „Šelmou sice taky Josefa Horáčka nazval, poněvadž by od práva vystavena obligace na outraty práva a ne na jeho vyhotovená býti měla, kterou on Josef Horáček vyhotovil. Ničemný, a bez mysle by byl starší obecný, poněvadž on obecný jeho kmotr jest, a za něj se nezastal.“ Vrchnostenská kancelář provedla vyšetření, kde došla k těmto závěrům: „Vzaný do rukou a přečtený již revidovaný počet obecný, v kterém od rychtáře víc přes příjem obecný na obecný vejlohy vydaných následovně k dobírání má jejich 10 zlatých tak spravedlivě se vynachází, což Josef Kocourek po přečtení za dobrý uznal.“ Dále probírali trest pro Josefa Kocourka „Tejkajíce se nazvání šelmou Josefa Horáčka konšela proto, že za vyhotovení obligace zasloužený plat, ono nazvání sem v sobě potrestání hoden jest.“ Nakonec kancelář dospěla k tomuto rozhodnutí. „Ponevadž dle s Josefem Kocourkem z Roztok od tamního rychtářského práva obžalovaným sepsaného protokolu vyšetřeno jest, kterak on nadjmenovaný Josef Kocourek z rozpustilosti nejenom právo rychtářské v vedení počtů nějaké nespravedlnosti falšně stíhal, konšela Josefa Horáčka neprávě šelmou a staršího obecního ničemního nazval., tak on vež jmenovaný Josef Kocourek za jeho učiněnou rozpustilost dle §60 cap: IV všeobecných pravidel o politických proviněních k trestu 5 ranám s holí se odsuzuje od vrchního ouřadu v Jilemnici dne 16.februar 1789.“¹²⁹ Josefský zákoník se vyjadřoval jasně, trest měl být určen podle míry škody, kterou pachatel napáchal, v tomto případě na cti rychtáře. Trestem mohlo být vězení

právě v tomto se určili bez vymknutí ostatních, toliko jen ty nejobyčejnější zde se připomínají: jako a) jestli někdo skazí, poruší anebo strhne neb zrazí to, co k úžitku, k pohodlí, anebo k vyrazení, obveselení a rozkoši lidu vystaveno, vyzdviženo, neb vštípáno jest. b) Jestli někdo v oknách neb v příbytcích hozením něco, co k roztlučení, aneb k vrazení jest, roztluče, vrazí. c) jestli někdo mimojdoucí poleje, vhodí, neb udeří, schválným tlačením ne zem porazí, šatstvo natrhne, roztrhne, skazí, neb jakýmkoli způsobem mimojdoucím nepohodlí působí.“ Muzeum Vysoké Mýto: Josefský zákoník, kniha st 241, inv. č. 2128 b.

¹²⁸ „Aus was für einer Usach seid ihr in arrest hier eingegogen worden? Und warum?“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 1.

¹²⁹ Tamtéž, fol.3.

nebo rány holí. Pokud bylo třeba, mohli vrchnostenští úředníci trest zosřít, a to tak že k vězení přidali ještě rány holí nebo nucené práce.

Tento případ dokazuje, že výše zmíněné hanlivé nadávky jsou spojené s podvodem. Josef Kocourek reagoval těmito urážkami na křivdu, kterou si myslel, že mu rychtář způsobil. Soud nakonec rozhodl jinak a odsoudili ho k pěti ranám holí. Tento trest patřil k tzv. zneuct'ujícím trestům, který mohl mít pro Josefa Kocourka devastující efekt, společnost ho mohla úplně zatratit. Trest mu však vrchnostenská kancelář odpustila, což dokazuje, že v této době se už odpouštělo od zneuct'ujících trestů, protože docházelo k tzv. beccariánské revoluci, což znamená, že docházelo k humanizaci trestního práva.

Další případ týkající se urážky rychtáře proběhl 21. února 1788. Při soudním řízení vrchnostenští úředníci zjišťovali, proč byl David Lukeš z Dolních Štěpanic vsazen do vězení.¹³⁰ Ten jim vyprávěl, co se stalo, při návštěvě dolnoštěpanického rychtáře, kdy ukázal na obraz, který visel v jeho světnici, a nazval ho „*manias*“.¹³¹ Česky to nejspíše znamenalo „*maňas*“, což byl výraz pro hloupost, nijakost. Na tom obrázku mohl být vyobrazen panovník nebo sám rychtář. Také to mohl být svatý obrázek, to je asi nejpravděpodobnější verze, protože Lukeš byl odsouzen podle páté kapitoly Všeobecného trestního zákoníku.¹³² Ta popisovala, jak má být delikvent potrestán, když se rouhal proti svatému Písmu.¹³³ Viník měl být vsazen do vězení a tam měl být držen, dokud se nenapravil. Davida Lukeše odsoudili k osmi dnům ostrého žaláře a k 15 ranám holí. To co Lukeš provedl, mohlo souviset s tím, že byl evangelík, rychtář mohl být katolík, a proto se dostali do křížku. V soudním protokolu to však není přesně popsáno.

Vrchnostenská kancelář během let 1788 – 1789 řešila tři případy, které se týkaly urážek na cti či urážek autorit. Všechny tři měly podobný charakter, ale míra trestu byla jiná. Nejvíce podobné jsou si první dva případy. Oba spory vyvolala urážka rychtáře, přesto byl Josef

¹³⁰ „*Aus was für einer Usach seid ihr in arrest hier eingegogen worden? Und warum?*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768, fol. 1.

¹³¹ „*und in Arrest genohmen worden bin, daß ich bei dem Niederstepanitzer Richter an ein Bildnis mit der Hand gezeigt, und solches mit dem bömischer Schninpfwort Manias gegenmißhamdlet hätte.*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768, fol. 1.

¹³² „*Daß gedachter David Luckesch inhalt Cap. V. des allg. Gesätzes über politische Verbrechen mit Verschärfung 15 Stockstreichen zu einen 8 tägigen strengeren Arrest Verurtheilet sein.*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768, fol. 2.

¹³³ „*Kdo rozum svůj na ten stupeň zapírá, by všemohoucímú na místech veřejných nebo v přítomnosti jiných lidí řeči, písmem, anebo svým jednáním se rouhal, s ním jako s bezsmyslným nakládati a v bláznovství ve vězení podržeti se má. Napravení jeho ujištění se má.*“ Muzeum Vysoké Mýto: Josefínský zákoník, kniha st 241, inv. č. 2128 b, s. 280.

Kocourek odsouzen pouze k pěti ranám holí, zatímco Jaromír Horáček byl potrestán osmidenním vězením. Odlišnost rozsudků byla zapříčiněna tím, že Horáček kromě urážky rychtáře a jeho ženy ještě poničil v hospodě židle a také roztrhal rychtářce čepec. Proto dostal tvrdší trest a kromě toho, že musel jít do vězení, ještě musel zaplatit poničené věci. Třetí případ byl jiný, David Lukeš se rouhal proti Bohu, proto dostal nejtvrdší trest v podobě osmidenního vězení a 15 ran holí.

Tabulka č. 4 : Tresty za nactiutřačné urážky v letech 1788 -1790.

Rok	Delikvent	Trest
1788	David Lukeš	Vězení + rány holí
1789	Josef Říha	Vězení + pokuta
1789	Josef Kocourek	Rány holí

IV.2.2 Krádeže

Vrchnostenská kancelář evidovala 28 krádeží během let 1786 – 1792. Z toho se 27 krádeží, týkalo dřeva a jeden spor se vznikl kvůli krádeži dobytka z vrchnostenských dvorů.

Podle Koldínova zákoníku je krádež „*Lstné dotýkání věci cizí mohovité, kteréž, působí a děje se bez povolení pána té věci, jakéhožkoli zisku z požívání jejího.*“ Zákoník odlišuje dva druhy krádeže, a to zjevnou a tajnou. Při zjevné krádeži byl pachatel zadržen nebo se u něho našla ukradená věc, zatímco při utajené krádeži je pachatel pouze usvědčen. Při posuzování těžkosti zločinu nabádá, aby se přihlédlo k pachatelově minulosti. Také se zabývá otázkou spolupachatelů, jejich postih byl stejný jako u zloděje. Koldín přímo definuje takovou spolupráci, jedná se o otevírání dveří, oken, půjčování žebříků a klíčů.¹³⁴

Tereziánský zákoník podrobně vymezuje krádež jako protiprávní odcizení věci jiné osoby za úmyslem vlastního obohacení. Zmíněný zákoník rozlišuje krádež lehčí a těžší. Lehčí krádež neboli prostá zaznamenala že, zloděj kradl maximálně dvakrát a výše hodnoty odcizeného majetku nesměla přesáhnout deset zlatých. Tereziánský zákoník postihuje zloděje podle výše způsobené škody od stětí až po mírnější tresty.¹³⁵

¹³⁴ FRANCEK, J. *Zločin a trest v Pardubicích v 16. – 18. století.*, s. 117 - 118

¹³⁵ Tamtéž, s. 118.

Podle josefínského zákoníku je krádež svévolné odcizení cizí věci bez vědomí a povolení jejího majitele. Pokud cena ukradeného zboží přesahovala sumu 25 zlatých, stávala se krádež hrdelním proviněním. To znamená, že zloděj byl potrestán přísněji. Další přitěžující okolnosti byly, pokud čeládka okradla pána, když byla krádež provedena v noci nebo pokud se zloděj vloupal do zamknuté místnosti či do lesa obehnaného zdí nebo plotem. Přitěžující také bylo, když zloděj okradl panovníka nebo vrchnost. Stejně jako Koldín i josefínský zákoník definoval spoluvinu. Spoluviník byl ten, kdo kradené zboží vědomě kupoval, prodával nebo ukrýval. Trest za spoluvinu byl první stupeň žaláře.¹³⁶

V Jilemnici se nejčastěji objevovaly krádeže dřeva buď z vrchnostenských lesů, či z řek při splavování dřeva. Tyto krádeže tvoří 73% všech sporů a nejčastěji se jedná o krádež dřeva z toku řeky Jizerky. Nejčastější trest za krádež dřeva byly obecní práce v rozsahu jednoho až pěti dní, (podle vyčíslené hodnoty ukradeného dřeva) Nebyly to však jen obecné práce. Pokud při krádeži dřeva došlo i k poškození lesa, byl pachatel odsouzen k vězení, většinou však pouze k jednomu dni. Zajímavá je skutečnost, že pachatelé usvědčení z krádeže pocházejí z okolních vesnic, jako jsou Vítkovice či Branná Nejspíše je to dáno jejich polohou, protože nachází se jen 3km od řeky Jizerky. Plavení dřeva mělo v Krkonoších velmi dlouhou tradici, která sahala až do 16. století a v 18. století bylo splavování nejrozšířenější dopravou dřeva. Volně se plavilo hlavně krátké polenové dřevo a částečně i kmeny, tento způsob dopravy byl jedinou možností, jak dopravit dřevo z odlehlých částí hor. Splávka začínala na jaře, kdy byl v tocích dostatek vody, doba splavení byla přibližně 6 – 10 dní, ovšem nemohlo se plavit na jakékoli řece, z toků musely být odstraněny všechny překážky. V 18. století se dřevo plavilo hlavně do Arnoštovských dolů po Mumlavě, Milnici a Jizerce. Ročně bylo splaveno kolem 18 000 sáhů (32 400 m) dřeva.¹³⁷

Volné plavení dřeva dávalo prostor zlodějům dřeva. V Jilemnici je známo několik případů. Jeden je z roku 1789, kdy v květnu téhož roku několik mužů odcizilo z jizerského toku několik polen dřeva v hodnotě 12 zlatek a 40 krejcarů. V protokolu vrchnostenské kanceláře je zaznamenán výčet ukradeného dřeva. Josef Hnik odcizil 23 polen tvrdého dřeva a 16 polen měkkého dřeva za 30 krejcarů. Josef Brumlích ukradl jedno měkké poleno za 10 krejcarů, Johan Šimůnek sebral 11 polen tvrdého a 14 polen měkkého dřeva za dvě zlatky. Poslední

¹³⁶ Muzeum Vysoké Mýto: Josefínský zákoník, kniha st 241, inv. č. 2128 b, s. 176 – 186.

¹³⁷ LOKVENC, T. *Toulky krkonošskou minulostí*, s. 196 - 197

z odsouzených mužů Josef Langer vzal z toku Jizerky tři tvrdá polena za 30 krejcarů.¹³⁸ Rokytnický myslivec Karl Hubel vznesl spolu s hajným Josefem Sieberem stížnost na vrchnostenskou kancelář, ta provedla vyšetření a rozhodla, tak že všichni muži byli odsouzeni ke obecním pracím. Délka obecních prací se lišila podle počtu ukradených polen. Josef Hnik za ukradená polena v hodnotě šesti zlatých dostal dva dny obecních prací, Johana Šimůnka za odcizení polen v hodnotě dvou zlatek odsoudili k půl dni obecných prací.¹³⁹ V rozsudku není řečeno, o jaké obecní práce by mělo jednat, ale vrchnost se od 18. století uchylovala k mírnějším trestům, ke kterým patřily i nucené práce. Většinou se jednalo o práci v dolech, zahradách, vinicích, ale i o práci při zámku.

Podobný případ krádeže dřeva jako ten předchozí, se týkal krádeže dřeva na splávku z lesa, obžalován byl Christian Preller, chalupník z Vitkovic, kterého za krádež dřeva odsoudili k osmi ranám holí. „*Die Strafe wird für den holzdieben Christian Preller zuchtigung mit acht Stockstreichen.*“

Nedocházelo jenom ke krádeži dřeva z toku řek, ale také se dřevo kradlo z vrchnostenských lesů. To byl případ Václava Moldnera, který ukradl dřevo v hodnotě pěti zlatek a 24 krejcarů, jako trest dostal 3 dny nucených prací¹⁴⁰

I když v Jilemnici na celé čáře převažují krádeže dřeva, tak se nekradlo jen dřevo, ale také dobytek. Josefský zákoník přímo mluví o krádeži dobytka, zloděj měl být souzen jako loupežník a jeho trestem byl tuhý žalář.¹⁴¹ Jeden takový případ je doložen z roku 1789, kdy kružský myslivec Eliáš Hnik vznesl žalobu na roztocké rolníky Johana Jebavého a Josefa Paulů, kteří z vrchnostenských chlévů ukradli dobytek. Johan Jebavý sebral jednoho koně a jednoho vola a Josef Paulů vzal čtyři voly, čtyři krávy a dvě kozy. Oba museli zaplatit dvě

¹³⁸ „*Der Rochlitzer oberjäger herr Karl Hübel zeigt an, wie nach sich bei der heurig flöße der Jablonetzer Josef Hnik, Joseph Brumlich, Joseph Schimunek, dann der wider Joseph Langer ertrechet haben, scheiterholz aus dem Iserfluß heraus zu zichen und zu entfremden, und zwar Joseph Hnik hartes 23 und weiches 16 scheiter per 30 kreutzer, Joseph Brumlich 1 weiches per 10 kreutzer, Johan Schimunek 11 hartes, 14 scheit weiches per 2 gulden dann der Jof. Langer 3 Scheiter harte per 30 kreutzer zu stehen...*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 5.

¹³⁹ „*Daß, da die holzentfremder ihres verbrechens überwiesen, und solches selbst eigestandenhaben der Joseph Hnik die 23 scheiter hartes und 16 scheiter weiches in den strafmässig per 6 gulden 30kreuzer nebst verrichtung 2 tåg gemeinarbeit, der Joseph Brumlich in amsehung der geringeren quantität nur das scheidel weiches per 10 kreuzer mit der jetzig aber mit vorbehalt bei abermalig verbrechen shärferen strafe der Johan Schimunek 14 scheiter hartes ind 1 scheite weiches per 2 gulden mit ½ tag gemainarbeit und der Joseph Langer die 3 scheiter hartes per 30 kreuzer gleich den Jablonetzer Joh. Schimunek solle mit der weiteren verheißung bei abermaligen begehen der holzentfremdung bestrafen werden.*“ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 6.

¹⁴⁰ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 12.

¹⁴¹ Muzeum Vysoké Mýto: Josefský zákoník, kniha st 241, inv. č. 2128, s.188.

zlatky za každý kus dobytka. Johan Jebavý čtyři zlatky za jednoho koně a jednoho vola. Josef Paulů zaplatil 18 zlatek. Oba dva ještě k tomu byli odsouzeni, a to Johan Jebavý na čtyři dny a Josef Paulů na pět dní.¹⁴²

Tabulka č. 5: Tresty za krádeže v letech v roce 1789

Rok	Delikvent	Trest
1789	Josef Hnik	Obecní práce + pokuta
1789	Johan Šimůnek	Obecní práce + pokuta
1789	Christian Preller	Rány holí
1789	Václav Moldner	Obecní práce
1789	Johan Jebavý	Vězení + pokuta
1789	Josef Paulů	Vězení + pokuta

IV.2.3. Poškození majetku

V uvedených letech 1786 – 1793, zaznamenala vrchnostenská kancelář šest případů. Z toho čtyři spory byly vyřešeny pokutou, z těchto čtyř případů dva byly zostřeny, jeden nucenými pracemi a druhý jedním dnem ve vězení. Zbylé dva případy byly úplně odlišné, jeden byl vyřešen dohodou a druhý vězením.

Spory o užívání pozemků jsou důsledkem neobjasněných majetkových poměrů nebo z věcných břemen. Jedná se vědomé či neúmyslné poškození cizího majetku. Tyto spory jsou na pomezí mezi spory civilněprávními a trestněprávními. Většinou se jedná o posekání cizí louky nebo poškození vrchnostenské lesa. Tyto rozepře jdou často ruku v ruce se škodami na majetku. Byly řešeny tzv. vejchozem na určené místo, tam určené osoby obhlédly situaci a danou věc posléze rozhodly.¹⁴³ Tento výjezd úředníků byl v Jilemnici zpoplatněn jedním rýnským zlatým. Tak tomu bylo v případě z roku 1786, kde se jednalo o narovnání mezi Janem Horáčkem a Jiřím Bušákem. Horáček dne 28. května předložil na vrchnostenskou kancelář stížnost na Jiřího Bušáka svého souseda z Kruhu, který záměrně změnil tok stroužky,

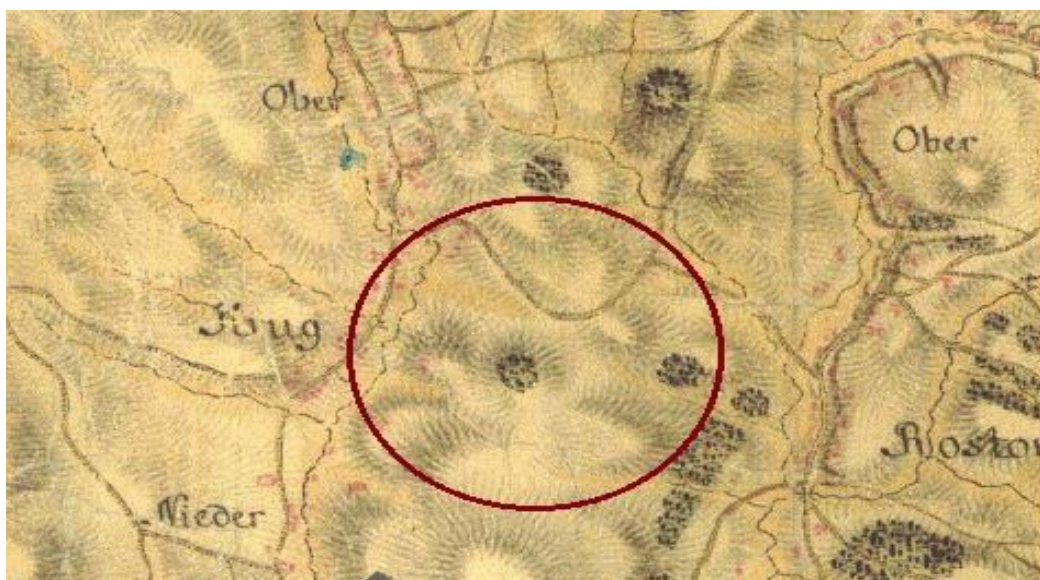
¹⁴² „Da die Beklagten ihres verbrechen überwiesen , und das Hofdekret von 14. Dezembris 1789 welches sie wohl wisend übertreten die Strafe für jedes Stück Vieh mit 2 gulden bestimmt, so wird in folge dessen der Johan Jebawy von 1 Pferd und 1 Ochsen mit 4 gulden. Der Joseph Paulu aber von 4 Kuhe, 3 Ochsen un 2 zeigen ...18 gulden als eine strafe auferleget. Und da sie diesen betrag zur ganze nicht erlegen konnten ; so wurde Johan Jebawy nachdem er noch einem 4 tägigen Arrest un der Joseph Paulu welcher noch einem 5 tägigen Arrest . SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 15.

¹⁴³ Tamtéž, s. 173 - 174

jenž oddělovala pole a louky Jana Horáčka od polí a luk Franze Kocourka. Svým jednáním Horáčkovi zbahlil pole a tu stroužku, která oddělovala pozemek Jana Horáčka a Franze Kocourka, vysušil. V dalším bodě své stížnosti Horáček uváděl, že Bušák na jeho poli dvě brázdy udělal, aby na jeho pozemek voda neprotýkala.¹⁴⁴ Bušák svým jednáním poškodil cizí majetek, a aby mohla vrchnostenská kancelář určit rozsah poškození, udělala tzv. „vejchoz“ při kterém obhlídli situaci a po té vynesli rozsudek. Jiří Bušák musel opět navrátit tok stroužky do původního stavu a hráze které vytvořil, aby k němu voda neprotýkala, musel také odstranit. Za poškození Horáčkova pozemku byl Bušák odsouzen na jeden den do vězení. Dále musel zaplatit jeden zlatý rýnský, což byl poplatek za vejchoz.¹⁴⁵

Spory o poškození cizího majetku se daly velmi těžko prokázat, pokud nedošlo k dlouhodobějšímu poškození majetku, jak to mu bylo v případě Jiřího Bušáka, když změnil tok stroužky a rozbahnil pole Jana Horáčka. Toto poškození přetrvalo i po dobu vrchnostenského vejchozu, proto mohli vrchnostenští úředníci určit rozsah poškození. Nebylo tomu tak ovšem ve všech případech, proto většina při končila dohodou či zaplacením pokuty, výši pokuty se přitom lišila podle rozsahu poškození.

Obrázek č. 4: Mapa pozemku Jiřího Bušáka. Josefsinské mapování. (www.oldmaps.cz)

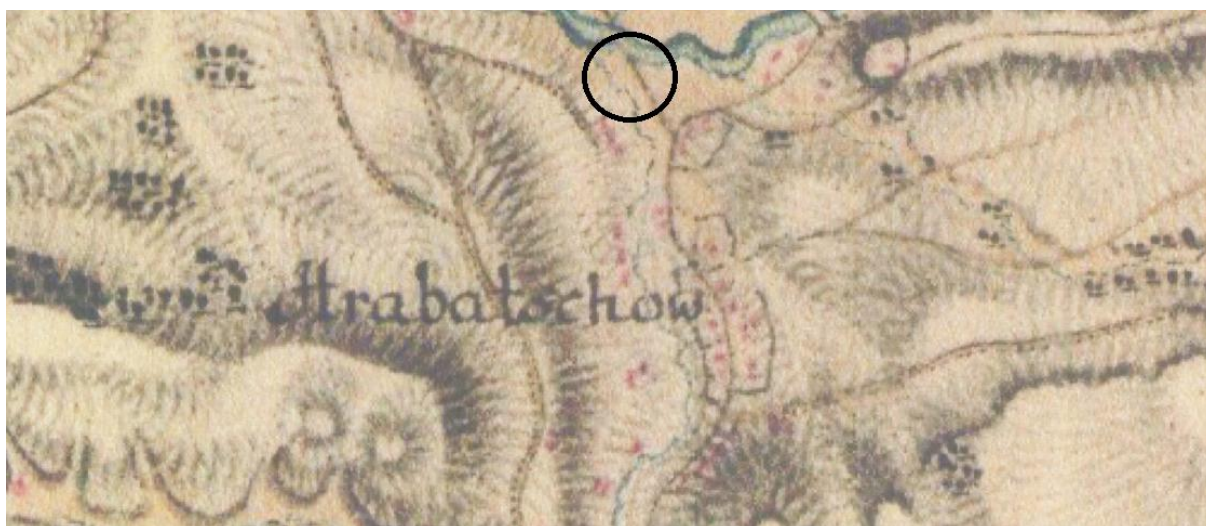

¹⁴⁴ „Tak jakož Jan Horáčků v Kruhu sobě na kanceláři vrchnostenský stížnost složil: že Jiří Bušák soused jeho o lauce , od polema blíž Rostok vodu aneb strůhu, která svůj tok od dávných let k rohu hornímu role Franze Kocourka kováře roztockého měla a ta voda odtud lauku Horáčkovskou a Kocourkovskou dáleji dolů až do obce Rostoky, dělí přes lauku Horáčkovu obrátil a takovou jedním dílem, kdež to bez toho zbahněna jest, ještě víc rozbahnil, druhým dílem ale tu strůžku dělení, která Horáčka a Kocourka dělí, vysušil, skrze což by svým časem nevolý a nesrozumění se státi mohlo. Dáleji ale ke Kruhu, co tam na poli Jana Horáčka dvě brázdy neb vodnice svévolně udělal, kdež to aby z téj role na grunt Bušákovský voda přes mez společně se neprolejvávala.“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760 fol. 1.

¹⁴⁵ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760 fol. 1.

V případě Jana Šimůnka, který dne 28. července 1786 na pozemku Václava Janaty zarazil kůl do země a k němu přivázal kozu. O den později 29. července 1786 na Jana Šimůnka vznesl Václav Janata stížnost. Když Václav Janata roku 1767 Šimůnkovu chalupu Václavu Vávrovi prodal, ten kus zahrady, který svým jednáním Šimůnek poškodil, si k užívání vymínil. Proto žádal vrchnostenskou kancelář, aby se podobné chování Šimůnkovi do budoucna zakázalo a aby mu Šimůnek způsobenou škodu nahradil.

Obrázek č. 3: Mapa Hrabačova. Josefínské mapování. Zde nejspíše byl pozemek, který Šimůnek poškodil. (www.oldmaps.geolab.cz)

Vrchnostenská kancelář Janatovskou stížnost uznala a Šimůnek musel zaplatit dvě kopy grošů míšenských a pokaždé pokud by se to opakovalo, musel zaplatit částku stejné výše.¹⁴⁶

Podobného rázu jako spor Václava Janaty a Jana Šimůnka je i pře vdovy Strumanové. Zde se také jednalo o porušení smluvních požadavků, na kterých se Strumanová dohodla. Když v roce 1781 prodala svůj domek v Jilemnici Josefu Bucharovi, tak si pro sebe a svého syna vymínila světničku. Jenže Josef Buchar v roce 1786 prodal domek Franzu Pavláskovi. Proto vdova Strumanova žádala vrchnostenskou kancelář, aby její smlouva s předchozím majitelem byla obnovena a aby se Franz Pavlásek se zavázal vejminek dodržet. Vrchnostenská kancelář žádost vdovy Strumanové vyslyšela a nařídila Franzu Pavláskovi, aby vejminek dodržel.¹⁴⁷

¹⁴⁶ „Šimůnkoj se zapovídá budoucnu tu nejmenší škodu dělat a kdyby pak se přeci stalo tak pokaždý kráté on dvě kopy míšenský pokuty složiti se zavazuje.“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760 fol. 8.

¹⁴⁷ „Vdova Strumanova přednáší stížnost která, když domek svůj v městečku Jilemnici roku 1781 na Josefa Buchara zaprodala, pro sebe a jejího syna v světničce na zod být, a provozování řemesla pekařského obvylašnie vymínila, nyní pak ale Franz Pavlásek který ten domek od Josefa Buchara koupil, ten v jeho zápisu nápodobně

Naopak úplně jiného charakteru jsou dva spory, týkající se poškození vrchnostenského lesa. Oba dva mají stejnou povahu, obžalovaní se dopustili poškození lesa, ale při prvním sporu se jednalo i o krádež

Stížnost na Václava Kováře podal roku 1792 kundratický hajný Franz Kos. Václav Kovář poškodil několik stromů při krádeži dřeva a způsobil jejich uschnutí. Musel zaplatit pokutu za poničení lesa, to mají oba spory společné, ale za krádež byl na jeden den vsazen do vězení.¹⁴⁸

Případ z roku 1790, kdy vrchní lovčí a kružský myslivec objevili v kružském revíru poškození. *“Der oberjäger und krucher jäger bringen klagbar vor, welcher gestalten in der krucher revür. Podnikli obchůzku po lese a vesnici a vyčíslili škodu na 1 zlatku a 30 krejcarů. „ Bei genauer Untersuchung sowohl im Wald als auch in Dorf Wemeřitsch hat sich Befunde.“* Na vrchnostenské kanceláři vznesli žalobu na Georga Kováře z Mříčné. *„ der beklagte Georg Kovař aus Wemeřitsch über diese Klage vernohmen hat eingestanden, durch aus bekennet.“* Georg Kovář musel zaplatit 1 zlatku a 30 krejcarů a dále byl odsouzen ke čtyřem dnům nucených prací.¹⁴⁹

Zcela jiný případ než předešlé spory se stal v roce 1793, Johan Jíra nechal pást své dva osly na vrchnostenské louce u lesa na Vejrychovsku. Za poškození louky pak musel Johan Jíra zaplatit čtyři zlatky, dvě za každého osla.¹⁵⁰

Tabulka č. 6: Spory o poškození majetku řešených u vrchnostenské kanceláře na panství Jilemnice 1786 - 1793

Rok	Delikvent	Trest
1786	Jiří Bušák	Vězení
1786	Jan Šimůnek	Pokuta
1787	Franz Pavlásek	Dohoda
1790	Georg Kovář	Pokuta a nucené práce
1792	Václav Kovář	Pokuta a vězení
1793	Johan Jíra	Pokuta

obmezenej vejminek plnit se spečuje, a žádá tehdy, aby on Franz Pavlásek k vyplnění svých povinností pridržen byl.“ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760 fol. 10.

¹⁴⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760 fol. 14.

¹⁴⁹ *„Bezahlung dieses Holzschadens mit 1 gulden 30 kreuzen und zur 4 tägigen öffentlich gemeindarbeit .“* SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 13.

¹⁵⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 20.

Z tabulky č. 6 vyplývá, že delikventi i žalobci byli muži. Pouze při sporu s Franzem Pavláskem byla žalobkyní žena.

Zkoumané spory jsou vzniklé z činnosti vrchnostenské kanceláře na velkostatku Jilemnice, kterou v prozkoumaném časovém období 1786 - 1793 vedl Josef Erben. Mezi členy městské rady patřil purkrabí Jiří Kos, který se staral o zámek a byl odpovědný za chod hospodářství na panských dvorech.¹⁵¹ Franz Kos byl jilemnickým purkrabím od roku 1774 do roku 1796.

Nejobsáhlejší jsou spory o krádeže dřeva. Vrchnostenská kancelář nejčastěji dávala jako trest obecné práce „*gemainarbeit*“, k nuceným pracím se začala šlechta uchýlovat na začátku druhé poloviny 18. století, kdy došlo k humanizaci trestního práva a cílem už nebylo odsouzeného delikventa vyloučit ze společnosti, nýbrž ho napravit a opět ho začlenit do normálního života. Terčem urážek téměř ve všech zkoumaných případech byli rychtáři, nejvíce byli častováni nadávkami, jako jsou „*šelma, ničemný, taškář*“. Trestem za urážku autority bylo nejčastěji vězení většinou v rozmezí 4 – 8 dní. Pokud bylo nutné trest zosřít, používaly se rány holí. Tak tomu bylo v případě Christiana Prellera „*Die Strafe wird für den Holzdieben Christian Preller Zuchtigung mit acht Stockstreichen*“.¹⁵² Josefský zákoník počítá se zosřením trestu, kromě bití se jednalo o vypálení cejchu, zabavení majetku nebo veřejné vyhlášení rozsudku.

Tabulka č. 7: Počet trestu v rozmezí zkoumaných let na panství Jilemnice

Rok	Vězení	Nucené práce	Rány holí
1786	1	0	0
1787	0	1	0
1788	1	0	1
1789	3	1	0
1790	3	13	1
1791	0	0	0
1792	4	1	0
Celkem	12	15	2

¹⁵¹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v Pardubicích v 16. – 18. století*, s. 117 – 118.

¹⁵² SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 768 fol. 13.

Z tabulky č. 7 jednoznačně vyplývá, že převažovali nucené práce, které se nejčastěji udělovaly za krádež dřeva. Nucené práce na konci 18. století začaly nahrazovat veřejné zneuctvující tresty.

Z mého bádání je vidět, že právní systém prošel obrovskými změnami. Už nehrozilo, že když se člověk dostal před soud, a byl vyslýchán, že by se stal štvancem a zbytek společnosti by ho od sebe izolovala. Lidé se už nemuseli bát, že by byli navždy zneuctěni. Soudci se začínali snažit, aby delikventi byli opět schopni se znovu zařadit do běžného života po odpykání jejich trestu.

V. Závěr

V mé bakalářské práci jsem analyzovala konfliktní prostředí obyvatel jilemnického panství. Zaměřila jsem se hlavně na vznik konfliktu a způsob jeho řešení. Moje práce se zabývá územím panství Jilemnice, snažila jsem se vystopovat jaké vesnice a městečka jsou ve sporech zastoupeny nejvíce. Zjistila jsem, že je to průřez panstvím, například v krádežích dřeva z toků řek jsou nejvíce zastoupeny obyvatelé vesnic Vítkovice a Branná, to je nejspíše dáno krátkou vzdáleností vesnic od řeky Jizerky, kde bylo v 18. století nejvíce splavováno dřevo. U sporů krádeží dřeva z vrchnostenských lesů jsou to nejčastěji vesničané z Mříčné a Kruhu. Pokud se jedná o spory o dluhy, tak tam většina obžalovaných pochází z Jilemnice, to si vykládám velkou koncentrací řemeslníků a obchodníků.

Celkem jsem pročetla 140 sporů, které tvořily větší část sporů zachycených v knihách soudních protokolů. Nejzajímavějším případům jsem se věnovala podrobně, především mě zaujaly delikty proti cti. Terčem urážek byli hlavně rychtáři, delikventi se dostali před soud za urážku dolnoštěpanického a jilemnického rychtáře.

Lidé se nejčastěji soudili kvůli majetku, ať už se jednalo o krádež, dluhy či pozůstalost. Méně často se už obyvatelé panství soudili kvůli cti či kvůli uřážce autority. Ze 140 sporů se této tematiky dotýkaly pouze tři spory. Nejpočetnější skupinu tvoří spory o dluhy a krádeže dřeva, ze 140 sporů se 104 při dotýkalo dluhů a 27 případů zase řeší krádež dřeva. Tak časté krádeže dřeva si vykládám chladným a drsným podnebím Krkonošských hor.

Moje práce zachycuje činnost vrchnostenské kanceláře na panství Jilemnice v letech 1786 – 1793. Můžeme vidět na jakém principu kancelář fungovala, když vedl ji Franz Erben, který byl přítomen u všech sporů. Vrchnostenské kancelář hodně pracovala s důkazy, ať už šlo zápisy v gruntovních knihách nebo o svědecké výpovědi. Před výslechem musel svědek složit přísahu, že bude před farářem mluvit pravdu. Svědecká výpověď měla takovouto formu: *„Já Jan Madle přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, že v při mezi panem Josefem Pulmanem sousedem punčochářem v Nové Pace jedním, a paní Magdalenou Roudnou rozenou Peskovou mlynářkou bohदानeckou druhým dílem majícího soudu strany Josefovi Pulmanovi od nebožtíka Petera Josefa Peskra darovaný dluh per 300 zlatek všechno to, nač tázán budu, a co mi v pravdě povědomo jest, bez zadržování v mysli a neb bez dvojsmyslností ždnému k zalíbení.“*¹⁵³

Pokud šlo o dluhy, plnila vrchnostenská kancelář roli prostředníka, který dohlížel na řádné a včasné splácení dluhů. Zajímavá je skladba obyvatelstva při sporech o dluhy. Zatímco u

¹⁵³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 762 fol.38 .

jiných při pocházeli aktéři sporných stran především z okolních vesnic, jako jsou Mříčná, Kruh, Roztoky a Vítkovice. Ve sporech o dluhy hlavně figurovali obyvatelé z Jilemnice a Branné. To byly dvě hlavní obchodní centra, proto se v nich pohybovala větší koncentrace obchodníků, od kterých si lidé mohli půjčit. Opakovali se hlavně dvě jména Franz Anton Stříška z Branné a Václav Paterman obchodník z Litomyšle. Největší dlužnou částkou bylo 5890 zlatých, tu jsi, půjčil Josef Stříšek z Horní Branné.

Při krádeži či poškození majetku zase plnila preventivní funkci, ukládala trest přiměřený provinění delikventa, ale takovým způsobem aby viníka odradila od případné recidivy. Jednalo se především o trest vězení nebo o trest nucených prací. Pokud bylo potřeba trest zостřit, uchylovala se kancelář k ráám holí.

Vrchnostenská kancelář jednala podle dispozičního řízení. To znamená, že podnět pro vznik soudu dávaly sporné strany, to ony rozhodovaly o tom, zda bude řízení pokračovat či bude zastaveno. Soudní řízení v civilněprávních sporech vznikalo hlavně kvůli tomu, aby žalující strana prokázala svůj nárok na majetek, ať už se jednalo o závěti či dluhy. V obou případech šlo o to, aby se nárok na dědictví nebo dluh úředně vymezil.

Při řešení sporů trestněprávního charakteru, vycházela vrchnostenská kancelář z josefínského zákoníku z roku 1787, jehož vydáním Josef II. reagoval na dobové trendy, to je na beccariánskou revoluci. Hlavní myšlenkou této revoluce bylo zmírnění trestů, a také šlo o to, aby byl delikvent opět zařazen do společnosti. Josefínský zákoník se těmito trendy řídil. Pevně stanovil, jaké tresty měli soudní úředníci ukládat. Delikty rozdělil na dvě základní skupiny, na provinění hrdelní, do této skupiny patřily krádeže, vraždy, urážky cti a delikty proti panovníkovi. Druhá kapitola se zabývala politickými zločiny, šlo především o provinění proti mravům.

V Jilemnici byly také řešeny spory, které se týkaly urážek na cti, krádeží a poškození cizího majetku. Vrchnostenští úředníci se snažili dopátrat pravdy skrze výslechy či „*vejchozy*“, k těm se přistupovalo v případě poškození majetku. Šlo o komisi, která se vydávala na místo poškození, aby určila výši provinění či škody. Poničení cizího pozemku se špatně prokazovalo, protože ne vždy zůstala viditelná a trvalá škoda. Trestem za poškození majetku či území mohlo být i vězení, nejčastěji se však uchylovali k pokutě či obecním pracím. Obecní práce se začaly jako trest používat na konci 18. století, jednalo se o práce v dolech či práce při vrchnostenském zámku.

Josefínský zákoník jasně stanovoval, jak se mělo chovat k rouhači, mělo s ním být zacházeno jako s bláznem či s člověkem s pomatenými smysly. Měl být vsazen do vězení, dokud se neumoudřil. Tak tomu bylo i v případě Davida Lukeše.

Dalším cílem mé práce bylo analyzovat fungování vrchnostenské kanceláře v praxi prostřednictvím knih soudních protokolů z let 1786 – 1793. Na jejich základě jsem se snažila popsat právní realitu na konci 18. století. Nejde však o delikty na které v nedávné době směřovala všechna pozornost. Nerozebírám delikty, jako je smilstvo či vražda, tato témata jsou v posledních 10 letech velmi oblíbená. Prozkoumala jsem především prameny, které vznikly z kontaktů širšího okruhu obyvatel. Díky těmto pramenům se dá lépe pochopit tehdejší myšlení a společnost. Jedná se především o každodenní problémy a přestupky proti dobovým normám.

Také se zabývám koncem 18. století, které zatím ještě není tolik probádané, jako starší období. Při psaní práce jsem si musela vytvořit vlastní typologii sporů, mnou probádané případy neodpovídaly typologii, kterou vytvořil Čechura a Pánek. Podobnost byla jen v některých bodech, například Pánkova šestá skupina deliktů proti majetku se shoduje s mým poškozením cizího majetku, a protože šlo i o poničení majetku Harrachů, dalo by se to zařadit i do deliktů proti pozemkové vrchnosti. Spory o čest by zase odpovídaly Pánkově sedmé kategorii deliktů proti cti. Já delikty rozdělila do dvou velkých skupin, do první skupiny jsem zařadila spory civilněprávního charakteru, jako byly spory o dluhy a spory o pozůstalost. Do druhé kategorie jsem začlenila delikty trestněprávního rázu, to znamená spory o čest, krádeže, poškození cizího majetku. Prameny, které jsem pročetla, se nezabývají smilstvem a ani vraždami. Jedná se spíše o lehčí prohřešky, nebylo proto nutné ukládat příliš tvrdé tresty. Trest vězení nikdy nepřesáhl časovou periodu jednoho měsíce. Nejvíce jilemnická vrchnostenská kancelář používala jako trest pokuty či obecní práce. V některých případech, pokud bylo třeba trest zostřit, se uchýlili k ranám holí.

Při rozebírání jednotlivých sporů jsem si utvořila obraz o tehdejší společnosti a mentalitě. Snažila jsem se porozumět tomu, proč některé spory vznikaly, jaké důvody lidé měli, aby vyvolaly soudní řízení. V civilněprávních sporech chtěli lidé obhájit své právo na svůj majetek. Šlo jim o to, aby úředně vymezili své nároky, proto se soudili o pozůstalost. Chtěli pro sebe získat nejlepší podmínky. Pokud se jednalo o dluhy, chtěli si věřitelé zajistit včasné splácení dluhů, a tak využili vrchnostenskou kancelář, aby jim vytvořila nějakou závaznou a úředně potvrzenou smlouvu.

Když jsem se zabývala trestněprávními případy, snažila jsem se porozumět, proč například vesničané z Vítkovic a Branné kradli dřevo. Dospěla jsem k názoru, že za to mohla krutá zima, která v Krkonoších panovala každý rok.

Také jsem si kladla otázku, proč byli právě rychtáři tak často terčem nadávek. Obžalovaní měli mnohokrát pocit, že se stali obětí podvodu, a nevěděli jak se bránit, proto se uchýlili k tomuto řešení.

Moje práce může být přínosem, protože se v ní zabývám soudními dějinami konce 18. století a toto období není tolik probádané jako starší dějiny.

VI. Resumé

My thesis deals with patrimonial court of estate Jilemnice of the end of 18th century, this period was critical for the development of law.

According book of judicial protocol I explored 140 different cases over the five years . I tried to understand each cases, which i read. I have learned something about social life a habits of people from the end of the 18th century.

In my thesis I described every case, which came from patrimonial court of the domain of Jilemnice. From preserved documents results, that the most of cases solved the dispute, which was about the property.

VII. Seznam literatury

Literatura:

ADAMOVÁ, Karolina S., Běla RIEGROVÁ, Petra SKŘEJPKOVÁ, Ladislav SOUKUP a Jiří ŠOUŠA. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005.

AMBROŽ, Jindřich. *Jilemnice: Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*. 1. vyd. Železný Brod, 1941.

BĚLINA, Pavel, Jiří KAŠE a Jan P. KUČERA. *Velké dějiny zemí koruny české X*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001.

CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku*. 1. vyd. Praha: Argo, 2008.

ČORNEJOVÁ, Ivana - KAŠE, Jiří - MIKULEC, Jiří - VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 8. 1618-1683*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2007.

DONTH, Franz. *Quellen zur Geschichte der Starkenbach im Reisnegebirge im 17. Jahrhundert*. 1974.

van DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku II*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006.

van DÜLMEN, Richard. *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001.

van DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích*. Praha: Dokořán, 2003.

ELIAS, Norbert. *O procesu civilizace*. 1. vyd. Praha: Argo, 2008.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Rybka publishers, 1999.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v Pardubicích 16. – 18. století*. 1. vyd. Praha: Oftis, 2011.

- FOUCAULT, Michael, *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, Praha, 2000.
- HORÁČEK, Jaromír, *Hadí Štěstí*. 1. vyd. Jilemnice, 1999.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha, 2005.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku II*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997.
- LOKVENC, Theodor. *Toulky krkonošskou minulostí*. 1. vyd. Hradec Králové, 1978.
- LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2007.
- LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice: historická zastavení*. 1. vyd. Jilemnice, 2000.
- MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471 - 1526) 3 - 4*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: ORAC, 1995.
- MAREK, František. *Jilemnický Kozinec naleziště měděných rud*. Jilemnice, 1996.
- MATLAS, Pavel, *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007.
- MATLAS, Pavel, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17. – 18. století*, Praha 2011.
- PETRÁŇ, Josef. *Nevolnické povstání 1775*. 1. vyd. Praha: Universita Karlova, 1973.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a Tvrze českého království V*. 1. vyd. Praha: Knihtiskárna Františka Šimáčka, 1887
- SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisku nenesou: Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. panství*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2011.
- ŠIMEK, Tomáš. A KOL. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI.: Východní Čechy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1989.

TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. 1. vyd. Praha: Argo, 2004.

ZEDLERS, Johann Heinrich. *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste*. 1749.

Časopisy:

PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, ČsČH 32, 1984, s. 693-728.

PRCHAL, Vítězslav. *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*. in: *Theatrum historiae* 9, 2011.

ŠOLLE, Václav. *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. in: *Sborník archivních prací* 12, 1962. s. 87 – 142.

TINKOVÁ, Daniela. *Otázka trestu smrti a trestů tělesných na prahu moderní doby*. in: *Moderní dějiny* 8, 2000, s. 259 - 264.

Prameny:

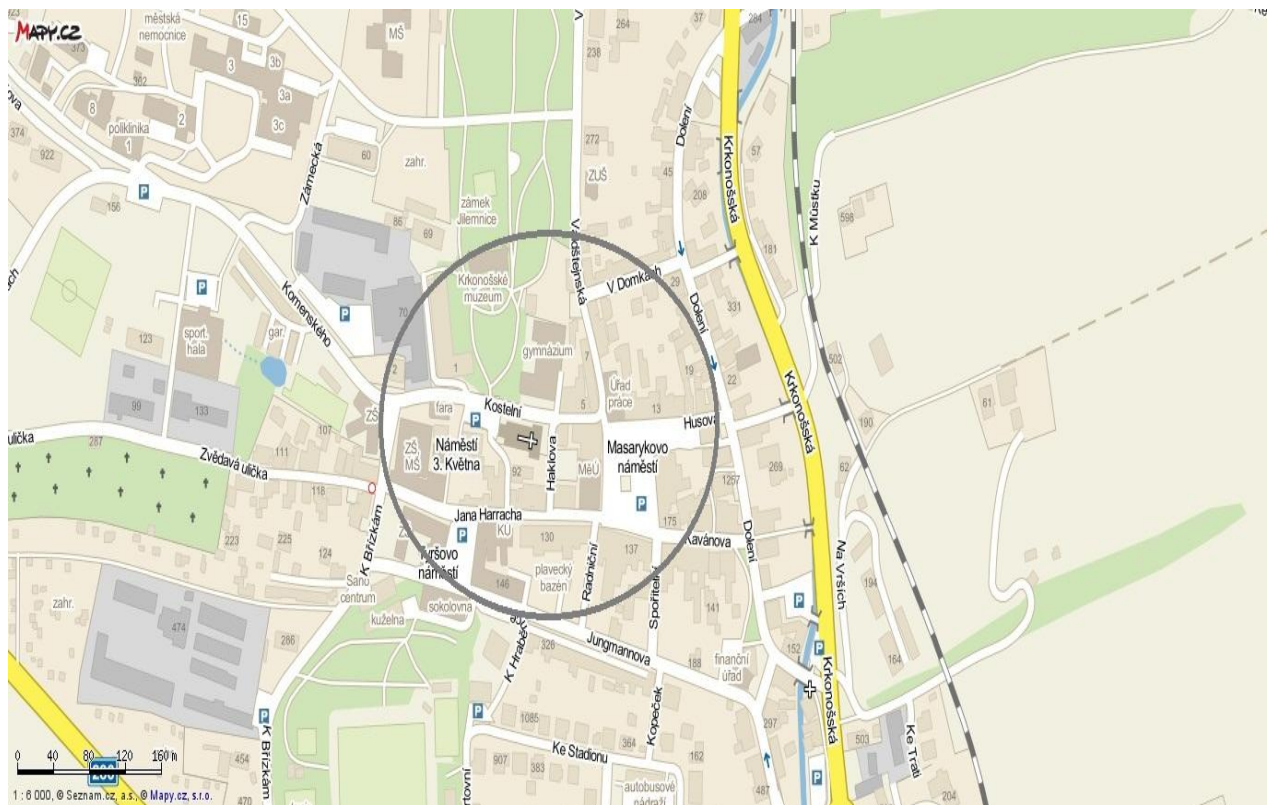
SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 770, kniha č. 762.

SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, inv. č. 762, kniha č. 760.

Muzeum Vysoké Mýto, Josefský zákoník, kniha st 241, inv. č. 2128b.

VII. Obrazová příloha

Příloha č. 1 (www.mapy.cz)

Příloha č. 2: Jilemnická radnice (www.ceskatelevize.cz)

Strat Proto coll.

Zusätze des ac 78 den 1. Sept. ergrante
-ten. Unterhansputent, und do 187.
publicirt in Allgemeinen Gesetz
über politische Verbrechen
in derselben Bestra-
fung.

Jan. 1877

